

Var Anglerne Tyskere?

Af cand. mag. Gudmund Schütte.

I. Indledning.

Aret 1900 har den særlige Betydning for det sønderjyske Spørgsmaal, at det slutter Halvhundredeaarstiden for den første slesvigske Strid; fra alle Sider stiger Minderne frem af Graven og kræver deres Ret. I hin Strid spillede Spørgsmaalet „Angels og Anglernes Tyskhed“ en Hovedrolle. Nu er Angel tysk, Sprogstriden er trukket nord- og vesterpaa, og der er blevet stille om Anglernes Navn. Kun af og til blusser Striden op i lærde Afhandlinger og Tidsskrifter, og svage Genskin naar ud til det store Publikum, der ser paa disse med en lignende Interesse, som den, hvormed det modtager Meddelelser om Indianere eller Islændere. Som et saadant Genskin vilde — hvis den fik Lov dertil — den Fremstilling af Anglerspørgsmaalet blive staaende, der gives af Professor Joh. Steenstrup i Danmarks Riges Historie I, den vilde som enhver anden Del af vor Historieforsknings Jubilæumsskrift gaa ind i den folkelig-historiske Bevidsthed, men kun forsaavidt denne Bevidsthed overhovedet optager Ting, der ikke blot i Tid og Sted, men ogsaa i national

Betydning ligger os fjærnt. Det saa meget mere, som Prof. Steenstrups Fremstilling i og for sig kun kan tjene til at gøre os Anglerspørgsmaalet endnu fjærnere, end det i Forvejen var, idet han gør det til et specielt tysk Spørgsmaal, der kun ved ren Misforstaaelse har faaet med Jylland at gøre, saa at dets hele Interesse for os altsaa indskrænker sig til den, som Afsløringen af ethvert lærd Gætværk og Fantasteri har i Videnskabens Historie. Men, skønt Professor Steenstrup saaledes vil slaa en Pæl gennem Anglerspøgelset, har han dog foreløbig først maattet mane det frem; han har ved at behandle det i selve den danske Histories Jubilæumsskrift givet det Interesse for Menigmand, og han maa derfor finde sig i, at andre holder det fast og søger at kogle endnu mere Liv i det, inden det nye Aarhundredes Aar et ringer ind.

Lad mig forudskikke et Par almindelige Bemærkninger om Æmnets og Behandlingsmaadens Art. Spørgsmaalet om Anglerne i deres Hjemstavn er ikke noget egentlig historisk, thi Anglernes Historie begynder først med og navnlig efter Udvandringen fra Hjemmet. Spørgsmaalet falder ind under Ethnologien, et Grænseomraade mellem Historie og Sprogvidenskab,¹⁾ der søger at give et Billede af Folkenes Liv i den ældste Tid, idet den sammenføjer de spredte Vidnesbyrd, der kan hentes fra

¹⁾ Man maa endelig ikke forvekle Ethnologien med Ethnografien, der behandler historiske og oftest nulevende Barbarfolks Liv og Kultur. Man kunde maaske for at bruge et dansk Ord sige „Odelslære“, idet Odel skulde betegne det gamle folkelige Arveej, som er Ethnologiens Hovedstof modsat den mere aktuelle Ethnografi.

historiske Brudstykker, Sagnoverlevering, geografiske Optegnelser og kulturel-sproglig Sammenligning. Det ligger nu i Sagens Natur, at et saadant Stof paabyder den største Forsigtighed, fordi en saa væsentlig Del deraf er Sagn og Rekonstruktion, og fordi der savnes den faste Kontrol, som Historien har i sin Kildekritik. Den historiske Kildekritiks Opgave er at følge den enkelte Beretning gennem alle Kilder, sammenligne deres Varianter, udregne, om Kilden A er afledet af Kilden B eller omvendt, eller om begge afledes af C, eller om A afledes af C og B af D osv. Ethnologien er af gode Grunde fri for denne Kritik, thi de Beretninger, hvorpaa den bygger, gaar yderst sjældent gennem flere historiske Kilder; dens Hovedstof er jo ikke som i Historien Begivenheder, men Tilstande, den behandler ikke Dramaet selv, kun dets Skueplads, Personliste etc., — lutter Ting, der ikke paa den Maade vækker Opmærksomhed, at de overleveres fra den ene Kilde til den anden og giver faste Holdepunkter for en systematisk Kritik. Det er overhovedet et Spørgsmaal, om der kan tænkes en systematisk ethnologisk Kritik, en særlig ethnologisk Skole. Der har været nok af Folk, der har kaldt sig Ethnologer og talt vidt og bredt om ethnologiske Videnskab og Skole, men det har nærmest været Skole i Fantasteri. Foreløbig er der positivt kun at sige, at Ethnologen maa være paa en Gang Historiker og Sprogmand, men især det sidste; thi den sproglige og den dermed forbundne kulturelle Sammenligning er og bliver Tyngdepunktet i Ethnologien. Udover den sproglig-historiske Skole bliver der ingen anden Rettesnor end hver enkeltets sunde Fornuft.

Trods denne Mangel paa ethnologisk Skole og trods

det Vanry, hvori Fantasteriet har bragt Ethnologien, kan man ikke desto mindre tale om en vis Udvikling indenfor dette Fagomraade. Det første Stadium er Umidelbarhedens Tid, da man ganske naivt troede paa alle gamle Beretninger om Folkeslagene og hvilkesomhelst Kombinationer deraf. Den Tid, hvis Historikere tog Romulus, Remus og Ulvinden for gode Varer, faldt det ikke ind at tvivle paa Romerfolkets ethnologiske Udledning fra Troja. Denne Tid troede paa den keltiske og gotiske Folkeoverlevering hos Livius og Jordanes, hvorefter Kelter og Goter var komne til Sydøsteuropa og Lilleasien fra Nordvesteuropa (henholdsvis Frankrig og Sverig), og den troede ligesaafuldt paa lærde Kombinationer f. Ex. den hos Jordanes, der gør Goterne til Oldtidens Geter paa Balvkanhalvøen, eller Middelalderens Forestilling, at Danerne var Geternes Brødre Dakerne. Den Slags Forestillinger levede uforstyrret videre Aarhundreder igennem, indtil de en skønne Dag saa sig stillet for den Domstol, der rejstes af den kritiske Videnskab. Dette Revolutionens Barn, hvis Ubønhørighed fældede saa mange gode gamle Historiehelte ligefra Romulus til Vilhelm Tell, fik ogsaa sit særlige Virkefeldt indenfor Ethnologien. Daner og Goter mistede deres Forfædre Dakerne og Geterne; Oprindelses-Sagnene hos Livius og Jordanes forkastedes som lærd Opspind, thi Vandringen fra Nordvest til Sydøst, fra Europa til Asien, stred mod den sammenlignende Sprogvidenskabs Resultat, at alle Japhets Sønner, ogsaa Kelter og Goter, var komne fra Asien til Europa, fra Sydøst til Nordvest. Saaledes kunde vort Aarhundredes stringente Forskning flere tusende Aar efter Begivenhederne rette Fremstillingen hos Forfattere, der kun var skilte fra

Begivenhederne ved faa Sekler. — Men endnu inden Aarhundredets Udløb indtraadte der en Strømkæntring. Der begyndte en Periode, som man kan kalde den kritiske Reaktion og Resignation. Man indsaa, at de kritiske Resultater mangan Gang havde været noget overilede, at Kritiken ganske vist havde været berettiget, hvor den vendte sig mod ældre Lærdes Kombinationer (Daner, Goter = Daker, Geter), men at den ofte havde skudt over Maalet, hvor den vendte sig mod de gamle Folkeoverleveringer (f. Ex. om Kelternes Udvandring fra Frankrig, Goternes fra Østersøegnene) og at de nye Kombinationer, udfra hvilke man kritiserede, ofte ikke var bedre begrundede end de gamle, som man regnede for overvundne Børnesygdomme. (F. Ex. har det vist sig, at „Resultatet“ med Japhetsønnernes Urhjem i Asien svæver i Luften, og altsaa ikke kan bruges som Modargument mod Kelternes og Goternes Tog fra Europa til Asien.) — Men som det gaar, er der altid nogle, der svinger fra den ene Yderlighed til den anden, og fra at ville vide alting bedre end de gamle Overleveringer er adskillige gennem den kritiske Resignation nu naaede til at ville kritisk bevise Rigtigheden af alt, hvad der staar i de gamle Overleveringer, og at ville læse alt for meget ud af dem. Men det gælder om at væрге Forskningens virkelige Højdepunkt, den kritiske Resignation, baade mod den Retning, der vil forkaste alting, og mod den Retning, der vil bevise alting.

Efter disse Forbemærkninger gaar vi over til vort særlige Æmne, Anglerspørgsmaalet. Det begynder med den ældgamle Beretning hos Anglernes Historiker Beda († 735), at Anglerne kom fra det sønderjyske Angel.

Denne Sætning stod naturligvis ved Magt i den historiske Umiddelbarheds Tidsrum, d. v. s. et fuldt Aartusende. Man søgte ogsaa at give videnskabelige Støttegrunde; tyske Professorer i det 18de Aarh. samlede Sprogprøver fra Angel og søgte deri at finde Ligheder med Engelsk, hvorved deres lykkelige Uvidenhed om, at Angelbomaalet var en god dansk Dialekt, kom dem fortrinlig til Gode:

Saa kom den kritiske Periode, der overfor de gamle ethnologiske Overleveringer udstedte den skaanselsløse Parole: lærd Gætværk og Opspind. Det var en Selvfølge, at Bedas Angler fra Angel maatte dele Skæbne med Livius' Kelter og Jordanes' Goter. Men alligevel slap de naadigere, thi Dødsdommen var ikke enstemmig; tværtimod fandt Bedas Anglerfortælling de mest glødende Forsvarere i en Del af den nye Tids Lærde. Hvad var det da for en Inkonsekvensens Aand, der foer i disse ellers saa strænge Herrer og bragte dem til at se igennem Fingre paa dette ene Punkt? Selvfølgelig var det ikke Videnskabens Aand, — det var Lidenskaben, det var Politiken. Her møder vi en Faktor, som vi ikke har kunnet medtage i den almindelige Oversigt over Ethnologiens Historie; det er denne nye Faktor, der har gjort Anglerspørgsmaalet saa særlig interessant og saa forkludret. Den tyske Nationalitetspolitik fandt Bedas Anglerfortælling formaalistjenlig, derfor nænnede den ikke at maale den med samme Alen som Livius og Jordanes; omvendt var det naturligvis heller ikke videnskabelige Hensyn af det rene Vand, der her gjorde os Danske saa ivrige for at dømme efter den nye Lovs allerstrængeste Bogstav. Under disse Forhold udartede den videnskabelige Diskussion hurtig til den rene Parodi, til slet og ret politisk Spilfægteri. Man

flyttede bare den moderne politiske Holmgang tusende Aar tilbage i Tiden, gav det nye et gammelt Skilt, det var det hele. Man talte om Uffe hin Spage og hans Modstandere, Saxerne paa Eiderholmen, og man tænkte paa Eiderdanismen og Slesvigholsteinismen. Pudsigt nok var det imidlertid, at Danske og Tyske, trods Uenighed om Sagen i alt muligt andet, mødtes i den skønneste Enighed paa et Punkt, nemlig den Forudsætning, — at Anglerne var Tyskere. Naturligvis var Konklusionen — den politiske Benyttelse — helt forskellig. De Danske hævdede: da Anglerne var tyske, og Angel fra Arilds Tid havde været dansk, kunde Anglerne aldrig have boet i Angel. Tyskerne hævdede: da Anglerne var tyske og fra Arilds Tid havde boet i Angel, kunde Angel aldrig have været dansk.

Men som sagt, Forudsætningen, Anglernes Tyskhed, var man enig om, og det var besynderligt nok, thi da det hele for de flestes Vedkommende intet havde med Videnskab at gøre, men var den rene og skære Politik, kunde vi Danske akkurat ligesaagodt have hævdet den stik modsatte Position og annekteret Anglerne som gode Danske: hos Saxe er jo Angel Broder til Dan. Der var ogsaa en Mand, der gjorde dette, og det en Mand, der ikke var saadan at foragte, nemlig Grundtvig, — ham kunde man vel paa det Punkt nok kalde en videnskabelig Autoritet, eftersom det er ham, der ved Siden af Rask har bidraget mest til at grundlægge Studiet af Oldengelsk ikke blot herhjemme, men ogsaa i selve England. Men hans Røst blev en Røst i Ørkenen. Vi lod os gaa paa af Tyskerne, vi opgav i vort Hjertes Enfoldighed den gode Position at hævde Anglerne som danske, vi udleverede

dem uden et Sværds slag til Tyskerne og paatog os saa heltemodig den fortvivlet utaknemmelige Opgave at forsvare Eidergrænsen mod disse „tyske“ Angler.

Da nu Tyskerne havde sikret sig Stridens Genstand, Angel med hele Sønderjylland i Tilgift, tabte deres Videnskabsmænd hurtig Interessen for at bevise Anglernes Tyskhed. „Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan“, og han har faaet Lov at gaa. Nuomstunder er der næppe nogen anstændig tysk Videnskabsmand, der kalder Engelsk for tysk; man nøjes med at stille det sammen med Tysk til en snævrere Gruppe, Vestgermansk, modsat Nordgermansk (Nordisk) og Østgermansk (Gotisk etc.). Anglernes Hjemstavn tænker man sig stadig nærmest i Angel, men uden at lægge nogen særlig Vægt derpaa. Den kritiske Resignation er indtraadt. Vel at mærke, dette gælder kun for den anstændige, virkelige tyske Videnskab, ikke for den „Videnskab“, som den preussiske Politik holder det for sundt at byde det store Folk. Dér er Englænderne stadig tyske Angelboer og den jyske Dialekt „nedertysk-germansk“ (jfr. Filskow, s. „Sdj. Aarb.“ 1899, S. 116), dér bankes det ind i Børnenes Hjørner af den kgl. preuss. autoriserede Almuegeografi (187de Opl.), at Danmark er et „tysk Aussenland“, Jylland en „nordtysk Halvø“ osv.

I Danmark er Forholdene noget anderledes. Den umiddelbare Anledning til politisk Interesse i Angler-spørgsmaalet er bortfalden, idet Angel er bleven for-tysket, og den tyske Videnskab har opgivet Annexions-Politiken. Den tyske Populærfremstillings Fortsættelse af Annexionspolitiken byder naturligvis nogen Anledning til fremdeles at være paa Post, men de stortyske Skriverier er for lidt kendte til at ændses, skønt de forresten

netop i den sidste Tid har taget saa stærk Fart i den saakaldte „altyske“ Bevægelse, at der nok kunde være Grund til at raabe Vagt i Gevær. Forsaavidt altsaa Interessen for Spørgsmaalet ikke er sovet helt ind, kan man paa en Maade sige, at den er kommen tilbage i den rolige Gænge, hvori den vilde have udviklet sig, dersom den hele politiske Larm og Forkludring ikke havde været til. Grumset har bundfældet sig, og man kan nu iagttage den ethnologiske Opfattelses tre Udviklingslag tydelig og klart ved Siden af hinanden. Det umiddelbare, naive Trin repræsenteres af det brede Lag. Kanske hænger der hist og her noget af den lærde Mistænkeliggørelse fast, der i Kampaarene blev udspreedt imod gamle Beda, men for det meste er det vist glemmt, og er den folkelige Opfattelse overladt til sig selv, vil den selvfølgelig nu som altid tage Bedas Angelboer og Jyder efter Bogstaven. Hertil kommer det umiddelbare Sprograisonnement, som siger: „Engelsk er jo næsten ét og samme Sprog som Jysk.“ Endelig støttes den umiddelbare Opfattelse ved Grundtvigs folkelige Autoritet og Folkehøjskolens Populærvidenskab.

Den strænge Kritik overfor den gamle Overleveling og overfor den umiddelbare Opfattelse repræsenteres af danske Historikere som Joh. Steenstrup og Kr. Erslev¹⁾ og endvidere af Svenskeren Erdmann.²⁾ De lader sig ikke beherske af det overfladiske Indtryk fra Nutidsengelskens Lighed med Nutidsjysk; de gaar til Oldsprogene og hævder her stadig, at Engelsk afgjort er et tysk Sprog, og de bruger denne Opfattelse som Modbevis

¹⁾ Jfr. Art. „Angler“, Salom. Konv. Lex. ²⁾ Ueber die Heimat und den Namen der Angeln. Upsala 1890—91.

mod Bedas Ord om Anglernes Hjem i Angel. Maaske er de ikke altid fri for et Stænk af Bitterheden fra Kampaarene, men det maa erkendes, at de i Hovedsagen dømmer ud fra virkelig saglige Overvejelser. Ædruelig er navnlig Erdmann, der imod Beda den ærværdige fører en endnu ældre Autoritet i Marken, nemlig Ptolemæus, den klassiske Geograf, som levede 5—600 Aar før Beda og sætter Anglerne dybt inde i Mellemtyskland. — Endelig kommer vi til den kritiske Resignation; den repræsenteres af vore Sprogmand. De kan ikke godkende Grundlaget for Historikernes Kritik af den folkelige Overlevering og Opfattelse. Er det urigtigt at dømme det 5te Aarhundredes Engelsk og Jysk ud fra det 19de Aarhundredes, saa er det ikke stort bedre at dømme det ud fra det 8., 9. eller 10. Aarhundredes Oldengelsk og Oldnordisk. Men selv det sædvanlig foreliggende Oldengelsk berettiger ikke til Benævnelsen „tysk“; naar selv de tyske Sprogmand nuomstunder har opgivet den, burde vore Historikere ikke haardnakket fastholde den. Engelsk kan kun stilles sammen med Tysk til en snævrere Gruppe, som vore Sprogmand dels ligesom de tyske kalder „vestgermansk“, dels, ganske inkonsekvent, slet og ret „germansk“. Vore Sprogmand gør saaledes dobbelt Front, dels mod den folkelige Opfattelse, Engelsk = Dansk, dels mod Historikernes Engelsk = Tysk; de mødes med de tyske Sprogmand paa et forsigtigere Mellemlandpunkt, og, hvad Hjemstavns-Spørgsmaalet angaar, er Følgen den, at de ikke længer afgjort tør bestride Rigtigheden af Bedas Ord om Anglernes Hjem i Angel. Enkelte (som Herman Møller og Axel Olrik) er endog stærkt tilbøjelige til at give Beda Ret overfor Ptolemæus.

II. Kritik af de ældre Opfattelser af Anglernes Kultur og Sprog.

Et Hovedkrav til videnskabelig Undersøgelse er, at enhver Tilstand skal bedømmes udfra sine egne Forudsætninger i Tid og Sted. Man maa undgaa Foregribelse af senere Udviklingstrin og Overførelse af Forestillinger fra uvedkommende Forhold. Billedlig udtrykt: man bør ikke bænge en Mand i hans 20de Aar for noget, han først har begaaet i sit 30te, eller for noget, som en helt anden har begaaet.

Dette Hovedkrav har alle hidtidige Opfattelser af Anglerspørgsmaalet tilsidesat, mere eller mindre. Den naive, umiddelbare Opfattelse aner slet ikke Kravets Tilværelse, den unge videnskabelige Kritik rejser Kravet, men har naturligvis, saalænge den staar paa bar Bund, grumme ondt ved at frigøre sig for den menneskelige Tilbøjelighed til at se Fortid gennem Nutids Brillen. Og er det smaat med Evnen, selv hvor Viljen er god, bliver det selvfølgelig rent galt, hvor i Virkeligheden Viljen mangler. Men det var netop Tilfældet ved Anglerspørgsmaalet af de ovennævnte politiske Grunde. Der var omtrent ikke én, der brød sig om de virkelige gamle Angler og Jyder, deres Sprog og Kultur. Tyskerne brød sig nærmest kun om det specielt tyske, der kunde paavises hos Anglerne og i Angel med Tillæg af Jylland og hele Danmark. Danskerne brød sig slet ikke om Anglerne, — fordi de var tyske —, og ellers absolut kun om det specielt danske, der kunde paavises i Angel osv. Og disse „Paavisninger“ tog man, hvor man kunde bedst.

Da det kun var smaat med Materialet før Anglernes Ud-
vandring, tog man ganske rolig, hvad der kom bagefter,
— selv det tyndeste Øl.

Den stadige Adresse til Nutidens politiske Forhold
gjorde, at der ikke blev øvet den tilstrækkelige Censur;
Foregribelser og vilkaarlige Overførelser løb hvert Øjeblik
med, naar de blot var politisk formaalstjenlige. Herom
var Tyske og Danske omtrent ligegode; Forskellen laa
nærmest blot i Maaden. Tyskerne bryggede løst og
fast sammen med en ustyrlig Fantasi og en Elasticitet,
der ikke skyede at annektere specielt nordisk Stof, naar
man dermed kunde stoppe Hullerne i den gamle tyske
Overlevering. Danskerne raisonneerede med Noget, der
skulde gælde for Ædruelighed, men som i Virkeligheden
var Snæversyn, man lavede sig et Sneglehus, som man
kaldte „ægte dansk-nordisk“, men som i Virkeligheden
var ligesaa forlorent som den daværende Ædruelighed
overhovedet. — I det følgende skal vi nøjere belyse det
her sagte.

A. Anglernes nærmere Omgivelser og deres
Kultur. Grundlæggelsen af den moderne Kulturhistorie
og den sammenlignende Sprogvidenskab maatte have til
næsten naturnødvendig Følge, at man ikke med god viden-
skabelig Samvittighed kunde isolere et Spørgsmaal som
det om Anglerne. Hvis man vilde fyldestgøre Kravet om
at dømme Tilstandene ud fra deres egne Forudsætninger,
maatte man nødvendigvis undersøge hele det sproglige og
kulturelle Niveau til begge Sider. Det var Tyskerne, der
tog dette Krav op, ligesom det var dem, der overhovedet
stadig havde vor Folkeklases Helhed og Enhed for Øje;
vi Danske lod det i vort stoknordiske Snæversyn ligge.

1. Den tyske Opfattelse. — Materialet til Oplysning om Urkulturen i Anglernes Nabolande er meget ringe. Den hjemlige Overlevering begynder først flere Aarhundreder efter Anglernes Udvandring; af samtidige Vidnesbyrd har vi kun nogle ganske faa spredte i romerske Kilder, for Resten er vi overladte til Kombinationer mellem disse og de Levninger af Urtilstandene, der har reddet sig ned til senere Tider, navnlig i den nordiske Overlevering. Nu fandt Tyskerne Spor af en stærk Indvandring af tysk og anden sydgermansk Kultur til Norden; ofte er det sydlige Stof alene bevaret i den nordiske Overlevering. Saaledes er Niflungesagnets Stof burgundisk, selve Overguden Odins Dyrkelse angives hos Snorre udtrykkelig som indvandret søndlenfra. Men særlig mange af de nordiske Gude- og Sagnfigurer genfindes hos Angelsaxerne, saaledes Gaut (Odin), Hermod, Njord, Ingve-Frey, Kong Skjold med Neget, Skjoldungerne, Vermund-Uffe, Frøvin-Vig, Retsguden Forsete paa Helgoland (Forsetesland); ja enkelte Sagnfigurer fra Danmark og dets Omgivelser er os kun bevarede netop hos Angelsaxerne, saaledes Beovulf, Huglek, en Dane-konge Alevih etc. Man sluttede nu, at disse Fællesfigurer, der mest hører hjemme i det danske Rigsomraade, er Udtryk for en Kultur, der gik forud for den egentlig nordiske. En ganske særlig Rolle herindenfor spiller Heroen Ingve. Efter det germanske Ophavssagn hos Tacitus, Germania, Kap. 2, er han en af Urmennesket Mannus' tre Sønner, og som hans Efterkommere „Ingveones“ betegnes Stammerne ved Kysten. Plinius (Historia naturalis, Kap. 96) nævner som derhen hørende: Chauker i Hannover og Kimbrer i Jylland (den kimbriske Halvø), d. v. s. Angelsaxernes Naboer til begge Sider; man regner derfor ogsaa

Angelsaxerne selv til Ingves Sønner, idet man søger en videre Støtte derfor i Tacitus' Skildring af deres Gudsdyrkelse og i en Kombination med den nordiske Overlevering. Tacitus skildrer i Kap. 40, hvorledes Anglerne sammen med Varner og andre Nabostammer dyrker en Fredens og Frugtbarhedens Gudinde paa en Ø i Havet. Hendes Navn læstes først Hertha, og hendes Ø opfattedes som Sjælland, hvor man fandt en „Herthadal“ (i Virkeligheden „Ærtedal“).¹⁾ Senere opdagede man, at Navnet skal læses Nerthus, hvilket er den nøjagtige Grundform til det nordiske Navn Njord. Og denne Gud, Fredens og Frugtbarhedens Giver, svarer nøjagtig til Tacitus' Nerthus, ene paa Kønnen nær; de opfattes derfor som et Søkendepar svarende til Frey og Freyja. Njordsdyrkelsen følges imidlertid altid med Dyrkelsen af Ingve-Frey; dennes ivrigste Dyrkere, den svenske Kongeæt Skilvinger, kaldes Ynglinger (egtl. Inglinger) eller Inguner, der svarer til det engelske Ing-vine („Ingvenner“), som tillægges de danske Skjoldunger. Den her paaviste Forbindelse mellem Ingve og Njord bestyrker Sandsynligheden for, at vi virkelig har Ingve-Sønner for os i de Stammer, som dyrker Nerthus, og som allerede efter de geografiske Opgivelser hos Tacitus og Plinius maatte henregnes til Ingve-Sønnerne. Dette Navn opfattes derfor som en Slags Religionsbetegnelse for Nerthus- eller Njords-Dyrkelsen; dennes Forherligelse af Fred og Frugtbarhed genfinder man i den engelsk-danske Skjolds-Mythe og i den danske Balders-Mythe. Ingve-Religionens Hovedsæde fandt man i de frugtbare danske Øer; jfr. den oldengelske Rune-ABC's Ord „Ing var først hos Øst-

¹⁾ Jfr. Olrik, Art. „Hertha“ i Salm. Konv. Lex.

danerne“¹⁾. Derimod de virkelige Skandinaver deltog ikke. De Folkestammer, som efter Tacitus' Ord deltager i Nerthus-Dyrkelsen, og som paa Anglerne nær var ganske husvilde i den gamle Geografi, anbragte man rundt om i Danmark (f. Ex. Anglernes Naboer Varnerne genfandt Müllenhoff i Landsbyen Varnæs ved Aabenraa Fjord, altsaa nærved Angel). Ogsaa i Bebyggelsesformen paaviste man ingveonsk Kulturfællesskab igennem Stednavnetyper som den paa —lev (Haderslev), der strækker sig over hele Danmark med Skaane og Halland og genfindes netop i de Egne af Tyskland, hvor Ptolemæus sætter Anglerne (som —leve, —leben: Eisleben) Disse Navnetyper, der stadig ligesom taler Urbefolkningens Sprog, tillader endnu i vor Tid at afgrænse det ingveonske Omraade mod det skandinaviske med stor Nøjagtighed. Endelig er der jo det endnu levende Sprogs Vidnesbyrd, idet jo det halve Jylland den Dag idag taler en Dialekt, der paa tysk-engelsk Vis sætter den bestemte Artikel foran Hovedordet: „æ Mand“, ikke som i det rigtige Nordisk bag- efter: „Manden“.

Saavidt den tyske Opfattelse. Og det var ikke blot i Principet, at den var inde paa den rette Vej, mange af de opstillede Enkeltheder er faktisk sandsynlige eller rigtige. Hele Antagelsen af en særlig ingveonsk Kultur er, om ikke bevist, saa dog heller ikke modbevist, og der er meget, der taler for den. (Jfr. Ax. Olrik i Salom. Konvers. Lex., Artik. „Daner“ og „Ingve“.) Den tyske Stoffindvandring til Norden staar nuomstunder som ubestridt Kendsgerning, saaledes ved Niflungesagnet, ved

¹⁾ Ingves Navn betegnede i det ældste Runealfabet (Fupark'en) Runen ng. Navnet findes anvendt ogsaa i Goternes Alfabet.

Odinsdyrkelsen etc. (Jfr. Henry Petersen, Om Nordboernes Gudetrol).

Men i Benyttelsen af denne Kendsgærning var Tyskerne uægtelig lovlige dristige; den bød dem et Operationsfelt for Foregribelser, vilkaarlige Overførelser og Annexioner i stor Stil. Det er bekendt nok, hvorledes det lykkedes Tyskerne i Kraft af den tyske Stofindvandring at gøre omtrent hele den nordiske Mythologi, de aller- yngste Skjaldeprodukter indbefattet, til tysk Urejendom. Mindre bekendt, men ligesaa betegnende er deres Maade at stedfæste Ingveon-Kulturen paa. Den kaldes tysk, den er Særeje for Englændere og Friser, Skandinaverne er udelukkede, og den sidste Sætning bruger Kögel (Deutsche Literaturgesch. I. 157, Anm. 1894) atter som Bevis for, at Beovulfskvadets Daner ikke var Skandinaver, thi disse Daner kaldes Ingveoner (Ingves Venner), altsaa Tyskere.

Hvilken Hjemmel giver nu Kilderne til at regne f. Ex. Friserne til Ingves Sønner? Absolut ingen.¹⁾ Den eneste Anledning til Medtagelsen er den Kendsgærning, at Friserne staar Englænderne sproglig nærmest. Den sproglige Gruppe Anglo-Friser har man da udenvidere slaaet sammen med den kulturelle Gruppe Ingve-Sønnerne.

Omvendt: hvilken Hjemmel giver Kilderne til at udelukke Skandinaverne? Absolut ingen. Det strider direkte mod Plinius (Hist. natur. IV. 96), der omtaler Ingveoner i det nordlige Skandinavien, og mod de senere nordiske Over-

¹⁾ Det eneste skulde være det med Nordboernes fælles Gudenavn Forsete, men det er et stort Spørgsmaal, om Forsete dyrkedes i Frisernes egentlige Hjemstavn (Holland); hans Dyrkelse er kun paa viselig paa Helgoland eller Forsetesland, hvor Friserne ikke oprindeligt har hjemme, men er indvandrede under Folkevandringen eller senere.

leveringer, der viser Hovedsædet for Ingve-Freys og Njords Dyrkelse i det svenske Upland. Den eneste Anledning til Udelukkelsen er den Kendsgæring, at Nordboernes Sprog ikke slutter sig saa nær til Englændernes, som Frisernes gør. Altsaa for sprogligt Konsekvensmageris Skyld overfører og udelukker man stik imod Kildernes og de kulturelle Kendsgæringers Vidnesbyrd. Ligesaa vilkaarlig er Stedfæstelsen for de enkelte Ingveon-Stammer ved Hjælp af Stednavne-Etymologier, f. Ex. Varnerne i det nordslesvigske Varnæs. Man forstaar ikke, hvorfor Tyskerne ikke har gjort Skridtet fuldt ud ved at forfølge Varnerne over Var-de i Vestjylland og Var-berg i Halland til Var-dø-hus ved Nordkap, hvor de antagelig har fundet deres Endeligt og sidste Hvilested. Saa er der Endelsen —lev; at den er førdansk-ingveonsk, er dog ikke bevist, fordi man finder en Hob Navne paa —lev nede i Mellemtyskland, i Nærheden af nogle Angler og Varner. Naar Tyskere skulde kunne komme fra Danmark til disse Egne og bringe —lev-Navnene med, hvorfor skulde saa ikke Danskere kunne gøre det? Rentud parodisk er Konfusionen i en Afhandling af Seelmann (Niederdeutsche Jahrbücher XII, 1886), der paaviser, at —lev-Navnene tilhører Varnerne, medens deres Brødre Anglerne ingen Del har i dem. Seelmann finder en Støtte for sin Opdagelse deri, at —lev-Navnene hører op nøjagtig ved Angels Grænse, med Villabyen Waschersleben ved Bunden af Flensborg Fjord. Og hvorfra stammer saa i Virkeligheden dette „urgermanske“ Navn? Fra en gammel varnisk Høvding Wascher paa Folkevandringens Tid? Nej fra en kongelig dansk Konferensraad Waschersleben i Slutningen af forrige Aarhundrede. Han havde en Villa

paa Stedet dér, som paa borgerligt Dansk hed og hedder „Sosti“; nu plejede Flensborgerne at gaa sig en Tur derud, og saa sagde de „ud til Wascherslebens“, og tilsidst beholdt Stedet dette Navn istedenfor det grimme danske Sosti. NB. kun i Flensborgernes Sprog og paa de tyske Kort; havde derfor Seelmann holdt sig fra de tyske Kort med deres nye og fortyskede Navne, var han som god Filolog gaaet til den ældre Overlevering, d. e. de danske Kort, da havde han sparet sig denne Fejltagelse, der jo uægtelig sætter Rekorden i Retning af Foregribelser.

2. Den danske Opfattelse. I Tyskernes Argumentation havde der for en fornuftig Kritik været nok at tage fat paa baade af godt og daarligt. Men den danske Kritik lod det ligge. Der var overhovedet ingen virkelig dansk Kritik overfor det tyske Standpunkt af den simple Grund, at det hele Spørgsmaal med de gamle Anglers kulturelle Niveau var Luft for den danske Videnskab. Man stirrede sig blind paa den tyske Overleverings og Opfattelses Forvirring og paa Herligheden og Klarheden i den rige nordiske Overlevering. De tyske Annexionsforsøg gjorde paa den ene Side, at man holdt desto mere skinsygt paa det nordiske, paa den anden Side voldte de, at man hverken vilde eje eller have noget tysk, dels af umiddelbart Nationalhad, dels fordi man ikke vilde lade Skygge af Annexions-Mistanke sidde paa sig. Følgen var, at man intet vilde vide om den romerske Overlevering fra Tiden før Anglernes Udvandring; den var for det første forvirret, for det andet kaldte den Nordboerne for „Germaner“ og var derfor allerede udnyttet af Tyskerne, — det var nok til, at man ikke kunde bruge den. Tacitus' Værk „Germania“ med dets uskattérilige Fond af

Oplysninger om vor Folkeclasses Urtid, — det kunde Tyskerne skalte med efter Behag, det skulde blive en lukket Bog for os Danske. Man vilde begynde med vor Histories klare Dag, med Gorm den gamle, Jællingestenene, Eddaerne etc., kort sagt, kun med hvad der var ægte og ubestridelig dansk-nordisk. Saaledes troede man at sky Annexionen, og paa samme Tid sad man i den til op over begge Øren. Næsten hele det Apparat af Mythologi, Skjalde etc, hvormed man udstyrede den dansk-nordiske Kultur, var jo i Virkeligheden slet ikke fællesnordisk, endsige dansk, men norsk-islandsk. Det begyndte Nordmændene ogsaa allerede dengang at hævde, men man stoppede haardnakket Ørene. — Afset derfra kunde det snævert nordiske Standpunkt have været godt nok, naar man bare havde overholdt dets Begrænsning. Man skulde have nøjedes med Hævdelsen af, at Danmark fra Historiens Morgen er nordisk i Sprog og Kultur lige ned til Ejderen, — det skulde man have hævdet med Kraft overfor Tyskernes Paastande om Jyllands stadig fortsatte Tyskhed, og samtidig skulde man have indrømmet, at om Tiden før Historiens Morgen siger vore nordiske Kilder os intet. Men til en saadan Erkendelse strakte „Ædrueligheden“ ikke til. Det, der var godt Bevis for Danmarks Danskhed omkring Aar 8—900, det skulde med Vold og Magt gælde fra før Syndfloden. Naar Tyskerne talte om Danmarks ingveonske Kultur omkring Aar 500, mødte man op mod Dannevirke-Runestenene fra omkring 900. D. v. s. der raabtes i Øst, og man svarede i Vest. Saaledes bortspillede man i national Forblindelse de gode historiske Kort, man havde paa Haanden, og spærrede for mange Aartier Vejen for en saglig Opfattelse af Danmarks Urtid.

B. Det sproglige Anglerspørgsmaal. Dan k eller Tysk? Ved den videre kulturelle Baggrund maatte vi indrømme, at den tyske Videnskab fra første Færd i Principet respekterede Kravet om at dømme Tilstandene udfra deres egne Forudsætninger, og at den i den Retning virkelig ydede Noget positivt. Ved det snævre sproglige Anglerspørgsmaal lader der sig ikke yde Tyskerne den samme Ros fremfor Danskerne. Tyske og Danske var her absolut ligegode om at tilsidesætte det videnskabelige Hovedkrav; man overførte om Kap paa Folkevandrings-tidens Danske, Angler og Tyskere alle vore moderne Forestillinger om Sprog og Nationalitet. Disse kunde ofte i tilstrækkelig høj Grad være Vrangforestillinger, hvad selve de moderne Forhold angik; man kan da tænke sig, hvor godt de kunde passe paa Oldtidsforhold et tusend Aar tilbage i Tiden!

* Det gælder ikke blot Enkeltheder, — det gælder først og fremmest Hovedforudsætningen for den hele Anglerstrid: Spørgsmaalet Dansk eller Tysk. Inden man skred til Diskussionen om, hvorvidt det 5te Aarhundredes Angler var danske eller tyske, havde det dog været paa sin Plads at undersøge, om det 5te Aarhundrede overhovedet kendte Begreberne „Dansk“ og „Tysk“. Men det sparede man sig. Man gik stadig ud fra det 19de Aarhundredes Begreber Dansk og Tysk, som var det noget, der havde existeret aller mindst siden Verdens Skabelse. Og dog kunde allerede dengang den sammenlignende Sprogforskning oplyse om, at Dansk og Tysk engang havde været ét, og at Forskellen først gradevis havde udviklet sig. Og det var allerede 1852, at Joh. Schmidt fremsatte sin „Bølge-

theori“, der angreb den hidtidige Opfattelse af Sprogenes Afstamning og traadte i Skranken for de jævne, umærkelige Overgange, en Theori, som den nyere Tids Resultater kun har kunnet bekræfte. Joh. Schmidt anvendte den specielt paa Overgangen mellem Engelsk og Nordisk og bestred Antagelsen af en skarp Nationalitetsgrænse. Ligeledes kunde man allerede 1837 læse paa Prent i vor Folkeklasses ethnologiske Bibel, Zeuss,¹⁾ at Navnene Tysk og Nordisk først dukker op 3—400 Aar efter Anglernes Udvandring, og at det ingen Tilfældighed er: Den ældste Tid kender overhovedet ingen nationale Samlingsnavne, kun Smaastammenavne, som f. Ex. ved Mellem- og Nedrerinen: Sugambrer, Bruchtrer, Tenchtrer, Bataver etc. Folkevandringstiden lader Smaastammenavnene gaa op i større Samlingsnavne, f. Ex. de ovennævnte i Frankerne, andre i Alemannerne, Bajrerne, Thyringerne, Saxerne, men det er først flere Hundrede Aar derefter, at de store nationale Samlingsnavne Tysk, Engelsk, Dansk, Svensk, Norsk opstaar, nemlig ved Grundlæggelsen af Enhedsstater. Samtidig opstaar gennem Vikingetidens krigeriske Samliv Fællesbegrebet Nordisk overfor Engelsk og Tysk.

Den hele Strid, om Anglerne var Danske eller Tyske, er altsaa sproglig betragtet ikke langt fra at være en Strid om Kejserens Skæg. Politisk var den det jo ikke, der var den kun altfor reel, desværre for os, og af den Grund blev den gamle Forskel pustet op til noget stort. Den patriotiske Følelse kunde ikke undvære det tusendaarige Perspektiv, at Danske og Tyske havde raset mod hinanden og sprogplaget hinanden i salig Kong Uffe hin Spages Dage nøjagtig ligesom i Kristian den 8des.

¹⁾ Die Deutschen und die Nachbarstämme.

Til en vis Grad kan man ganske vist nok sige, at Tyskerne allerede i Kampaarene indtog et mere udjævrende Standpunkt, — saamegen Elasticitet var i dem —, men det var rigtignok ogsaa paa en egen Maade. De gik ud fra Romernes Sprogbrug, der kalder hele vor Folkeklasse „Germaner“, men dog fortrinsvis bruger Navnet Germaner om de senere tyske Stammer, hvoraf atter Nutiden udleder Betegnelser som „Germanisme“ = Tyskeri, „germanisere“ = fortyske etc. Udtrykket Germansk havde altsaa paa Forhaand netop den Elasticitet, der passede for den Tendens, som vilde gøre Tyskheden til hele vor Folkeclasses Ophav. Men det var ikke nok. Man helmede ikke, før man fik udvidet selve Navnet „tysk“ til den samme Elasticitet. De egentlige Skandinaver var altsaa Tyske i videste Forstand, derpaa kommer Øst-Danmarks ingveonske Urindbyggere som Tyske i snævrere Forstand, og endelig Jyder, Angler etc. som Tyske i aller snævrere Forstand. Dette er jo omtrent den Joh. Schmidt'ske Opfattelse med de jævne Overgange og flydende Grænser, og den kunde man jo til Tider ogsaa have Brug for, men i Reglen opfattedes det ikke paa den Maade. I Reglen opfattedes Østdanskerne som oprindeligt ligesaa gode Tyskere, som Angler og Jyder er den Dag idag; Østdanskernes Halvtyskhed er en Tyskhed, der er undertrykt ved en Denationalisering, som Angler og Jyder endnu har undgaaet, — kort sagt: et tabt Udenværk foran den egentlige Hovedposition. Men, hvad enten man antog en flydende eller fast Grænse mellem Nordisk og Tysk, om en Ting var man enig: at denne Overgang eller Grænse fandtes paa det skandinaviske Fastland og ikke paa det mellemeuropæiske (den jyske Halvø). De gamle Angler

og Jyder var altsaa under ingen Omstændigheder et Grænsefolk, men et Folk midt inde i Tyskland.

I det følgende skal vi i det enkelte gennemgaa de forskellige Sprogopfattelsers Bevisførelser, men forinden maa vi nøje gøre os klart, hvad det er, det kommer an paa for at fyldestgøre Kravet om at bedømme Tilstandene udfra deres egne Forudsætninger. Vi har ovenfor fastslaaet: det er misligt at kalde Anglerne for Tyskere, thi dengang de boede ved Siden af de senere Tyskere, hed disse endnu ikke Tyskere, og dengang Tyskerne begyndte at kalde sig Tyskere, var Anglerne vandrede udenfor Navnets Rækkevidde, og de har aldrig optaget det.

Den korrekte Form for Spørgsmaalet er denne: stod Folkevandringstidens Engelsk nærmest ved det samtidige Sprog hos de Stammer, der senere kom til at hedde tyske, eller stod det nærmest ved det samtidige Sprog hos de Stammer, der senere kom til at hedde nordiske? Nu er Sprogsammenligning af denne Art en uhyre vanskelig Sag. Sprogene marcherer jo ikke paa Stedet eller avancerer paa Linje og delingsvis som Soldater i Parade-marsch. De udvikler sig i spredt Kæde: naar Sproget B -det ene Øjeblik gør højre om med A, gør det i næste Øjeblik venstre om med C; -naar B i Begyndelsen holder Trit med A og C, gør det i næste Øjeblik Holdt, og i næste Øjeblik igen indhenter og overfløjer det A og C Det er nu let nok at tage Sprogene paa et eller andet Tidspunkt og sige: A og B marcherer i Øst, C i Vest, men hvad i Alverden kommer det os ved, naar vi taler om Situationen paa den foregaaende Krigsskueplads? Lad os anskueliggøre det ved en anden Lignelse. Vi skal

sammenligne tre Personer: A har lange Arme og Ben, lige Næse, flade Øren, blaa Øjne, glat Haar; B har korte Arme og Ben, krum Næse, struttende Øren, sorte Øjne, kruset Haar; C endelig har ingen af Delene, thi han mangler baade Arme og Ben, Næse og Øren, Øjne og Haar. Hvem ligner nu mest A, enten B eller C? Et Barn eller en umiddelbart raisonnerende Person vil sagtens svare: det gør B! Men enhver, der har Eftertanke, vil sige: vis mig først et ældre Billede af C. Han er dog vel næppe født uden alle de nævnte Legemsdele, og naar man fik ham at se i komplet Tilstand, kunde det jo gjerne være, at han lignede A meget mere, end B gør. Nøjagtig lige-saadan gaar det ved Sprogsammenligningen. I Tidens Løb mister det ene Sprog denne Legemsdel, det andet hin, og det kan meget godt hændes, at to hinanden aldeles fjærntstaaende Sprog bevarer én og samme Ejendommelighed, medens deres virkelige Søstersprog opgiver den. Der dannes sig paa den Maade rent tilfældige Ligheder og Forskelligheder, der bliver ligesaa mange uundgaelige Snublebaner for Lægmanden, naar han vover sig ind paa Sprogsammenligningens Glatiis. Kun den, der véd at skaffe sig Adgang til det ældste Sprogstades Støtte, kun den gaar nogenlunde sikkert. •

Jeg skal søge at illustrere dette ved Exempler fra de forskellige Opfattelser af vort Spørgsmaal.

I. Den umiddelbare Opfattelse. Det er den, der tager Bedas engelske Angelboer og Jyder for gode Varer som virkelige Angelboer og Jyder fra Danmark. I Sproget finder den det bekræftet derved, at Engelsk og Jysk omtrent er et og det samme. Heri mødes den ældre

tyske Opfattelse med den folkelig danske. Som altid er naturligvis Konklusionen, Benyttelsen, den diametralt modsatte. Tyskerne siger: Jysk er Engelsk, altsaa er det Tysk; Danskerne siger: Engelsk er Jysk, altsaa er det Dansk.¹⁾ — Men iøvrigt er den sproglige Argumentation aldeles ens. Her nogle Prøver:

a. Jysk har Dobbelt-V ligesom Engelsk, f. Ex. i Wind, Wonsdaw; eng.: wind, modsat nordisk Enkelt-V i Vind, (forresten ogsaa modsat tysk Wind, hvor der vel skrives W, men udtales V).

b) Jysk har dette W mange Steder, fælles med Engelsk, hvor Nordisk ikke engang har V, f. Ex. Wonsdaw, eng.: Wednesday (tysk Woden-), men nordisk Onsdag.

c) Jysk har Sløjfning af Endelsens E ligesom Engelsk: å bind', å rid' = to bind, to rid(e), modsat dansk binde, ride, tysk: binden, reiten.

d) Hele Sætninger lyder ens paa Jysk og paa Engelsk. Sætningen „Jeg behøver en Sax“, tysk: „Ich bedarf einer Scheere“, hedder paa Engelsk: „I want a scissor“, udtalt „Ai wânt e sisse“, paa Jysk: „A wânte(r) e(n) sisse“.

e) Last not least den bekendte jyske Artikel; jeg stiller den sidst, fordi dette Punkt egentlig alene kan bruges af den, der gør Jysk til Tysk, ikke saa godt af den dansk folkelige Opfattelse, uden forsaa vidt den er

¹⁾ Desuden er der den Forskel, at den tyske Opfattelse ikke indskrænker sig til den umiddelbare Iagttagelse fra det moderne Sprog, den strækker sig ogsaa ind over den lærde Argumentation, idet den tillige fører Oldsprogene i Marken. Det er naturligvis for højt for den folkelig danske Opfattelse, netop fordi den er en Lægmands-Opfattelse. Jfr. S. 27 ff.

rent uvidende om, hvordan Tysk seer ud. Jysk (d. e. Vest- og Sønderjysk) sætter den bestemte Artikel foran Hovedordet ligesom Engelsk (og Tysk), ikke bagefter som Nordisk, æ Mand (tidligere sikkert: thæ Mand, dæ Mand), eng.: the Man, (tysk: der Mann), men nord.: Manden.

Saavidt de foreliggende Ligheder. Men alt det betyder ingen Verdens Ting; man behøver bare at gaa til de foreliggende Oldsprog fra det 8de—10de Aarh. for at overbevise sig om, at det hele er Tilfældighed, at Overensstemmelser og Uoverensstemmelser fordeler sig paa en helt anden Maade

1. I Oldtiden var Udtalen med Dobbelt-V fælles for hele Norden og Tyskland med. 2. Jysk W i Wonsdaw har slet intet at gøre med W i engelsk Wednesday; det hed éngang i Jysk som i alt andet Nordisk „Odinsdag“, W'et er et senere Forslag, ligesom i Jysk Wolle for oldnordisk Olaf eller som i Wost for Ost, hvor der oprindeligt stod J (jfr. finsk: juusto, Ost). 3. Paa Oldengelsk hed det (ligesom paa Oldtysk) bindan, ridan, medens det paa Oldjysk ligesom paa Oldnordisk hed binda, rida. 4. „Jeg“ hed paa Oldengelsk ligesom paa Oldnedertysk „ic“, paa Oldjysk ligesom paa andet Oldnordisk „ek“ eller „jak“. Udsagnsordet „to want“ var tidligere fællesnordisk. „Scissor“ er hverken Oldengelsk eller Oldjysk, men Latin. 5. Den vest- eller sønderjyske Artikel. Dette er det eneste Punkt, hvor Lighederne mellem Jysk og Engelsk ikke opløser sig til intet, saasnart man blot gaar tilbage til de foreliggende Oldsprog; i Oldnordisk har vi jo faktisk den efterhængte Artikel, og selv om den foranstillede Artikel ikke optræder i det foreliggende Oldjysk, saa optræder ligesaalidt den efterhængte: der forekommer nemlig

overhovedet slet ingen bestemt Artikel¹⁾. Paa dette Punkt er der altsaa en Mulighed for, at Jysk paa Folkevandringstiden har staaet nærmest ved Tysk-Engelsk- (og Gotisk), men kun en Mulighed, thi ingen kan bevise, at det øvrige Nordisk paa Folkevandringstiden ikke ogsaa har haft den foranstillede Artikel i alle Tilfælde, — at møde op med det 9de Aarhundredes Nordisk er at komme med tyndt Øl. Men selv om Forskellen gaar tilbage til Folkevandringstiden, saa er ialfald den jyske Artikel som Bevis for Jyskens Tyskhed kun at ligne ved den Fjer; hvoraf man gjorde 7 Høns. Vi gør bedst i at lade Nutidsjysken ligge som det, den er.

Hermed er vi færdige med den umiddelbare Opfattelse, baade den danske og den tyske.

II. Den ældre lærde Opfattelse. — Dens Grundlag er netop givet med den Kritik, vi ovenfor anvendte mod den umiddelbare Opfattelse: hvor det gælder Oldtidsforhold, skal vi naturligvis ikke sammenligne Nyengelsk med Nyjysk og Nytysk, vi skal gaa til Oldsprogene, sammenligne Oldengelsk med Oldtysk og Oldnordisk. Vi vil da finde, at Engelsk er et afgjort tysk Sprog. — Her mødes atter Danske og Tyske i Enighed ligesom ved den umiddelbare Opfattelse; naturligvis er der ogsaa Uenighed ved Siden af, blot gælder denne nu ikke Sproget, men Hjemstavnen. Tyskerne staaer i dette Kapitel endnu paa det umiddelbare Trin, forsvarer Bedas Angelboer; Danskerne repræsenterer den videre fremskredne Udvikling, den strænge Kritik, der forkaster Beda. Det maa for-

¹⁾ Uden ved Adjektiver, hvor alt Nordisk i det mindste overvejende bruger den foranstillede Artikel: „den hele Tid, den største Del“ ved Siden af „hele Tiden, største Delen“.

øvrigt bemærkes om Kritiken mod den umiddelbare Sprogopfattelse, at direkte udtalt bliver den vel kun af de danske Lærde, hvem Sammenstillingen af Engelsk og Jysk var politisk imod, — de tyske derimod, hvem denne forkerte Sammenstilling kun kunde være velkommen, lod den passere, og mere end én var elastisk nok til at kunne anvende Nutids-Sprogsammenligningen i samme Aandedræt, som han selv ophævede den ved at anvende Oldtids-Sprogsammenligningen. Men stiltiende øvedes Kritiken af enhver tysk Lærd, der konsekvent holdt sig til Oldsprogene og afholdt sig fra Nutidssprogene. — Saavidt Standpunkterne; nu nogle Illustrationer. Overfor den umiddelbare Sprogopfattelse har vi allerede nævnt de oldengelsk-oldtyske Fællesformer *ic*, *binda*, *ridan*, Woden modsat oldnordisk *ek* (*jak*), *binda*, *riða*, *Oðinn*. Andre Exempler er Ejeformen af *Ulv*, *ung*; oldeng., oldtysk.: *wulfes*, *giunges* (*junges*), modsat oldn.: *ulfs*, *ungs*; eller Genstandsform af *Unde* (*Saar*); oldeng., oldt.: *wunde*, modsat oldn.: *und*. — Og saaledes helt igennem: overalt kaster Oldnordisk af baade for og bag, og unægtelig ser Oldengelsk og Oldtysk i Sammenligning dermed ud som ét og samme Sprog. Man kan ikke tvivle om, at omkring Aar 800 forstod Englænderne og Tyskere hinanden betydelig bedre end Englændere og Nordboer gjorde. Det er aldeles korrekt og praktisk nødvendigt i Grammatikundervisningen at sondre Vikingetidens oldnordiske Sprogtrin skarpt ud fra de engelsk-tyske Oldsprog. Men naar den Lærde uden videre overfører dette Skel paa Folkevandringens Sprog, bærer han sig ikke et Haar bedre ad end den umiddelbare Sprogopfattelse, som han vil være saa højt hævet over; den umiddelbare Iagttagelse finder Overens-

stemmelser mellem Nyengelsk og Nyjysk modsat Nytysk eller Nynordisk, men tænker ikke paa Oldsprogene; den lærde Iagttagelse finder Overensstemmelser mellem Oldengelsk og Oldtysk, men tænker ikke paa Ursprogene.

Nu maa det siges til de ældre Lærdes Undskyldning, at med Ursprogene var der paa Forskningens daværende Stade ikke meget at stille op, navnlig var man endnu ikke naaet til de epokegørende Tydninger af de urnordiske Runeindskrifter. Det var da ret tilgiveligt, om man skød Skellet mellem Nordisk og Tysk længere tilbage i Tiden, end videnskabelig Forsigtighed strængt taget kunde tillade. Men naar de danske Historikere den Dag idag hævder det gamle Standpunkt, at Nordisk er himmelvidt forskelligt fra Engelsk, gælder Undskyldningen ikke længer. Det nordiske Ursprog er nuomstunder mer end tilstrækkelig bekendt gennem Bugges og Wimmers Tolkinger af Guldhornsindskriften etc., og længer behøver man ikke at gaa for at finde det skønneste Udvalg af „tysk-engelske“ Former som *ik*, *bindan*, *ridan*, *wulfas*, *jungas*, *wunda*. Man vil maaske synes, at de urnordiske Former ikke stemmer aldeles nøje med de oldengelsk-tyske, f. Ex. hedder det i Ejeform urnord.: *wulfas*, men oldeng., oldtysk: *wulfes*. Man rekonstruerer vi Urformerne i de øvrige Sprog, hvad vi her med fuld Sikkerhed kan gøre, kommer vi i Engelsk netop til Formen *wulfas*, derimod er i Tysk og Gotisk *wulfes* den oprindelige Form. — Det viser sig altsaa, at Oldnordisk forholder sig til Oldengelsk netop som den arm- og benløse Person C til den velbeholdne Person A, og at C's Arme og Ben, dengang han havde dem, mangengang lignede A's mere, end Tilfældet er med B's, der ligesom A har Arme og Ben i Behold. — Eller

vi kan sige: Sprogsammenligningen viser sig som et kinesisk Æskespil: i det yderste Lag ligner Engelsk en nordisk Dialekt (Jysk), — piller vi dette Lag af, kommer Engelsk til at ligne Tysk, og graver vi ind til det allerinderste Lag, støder vi atter paa Lighed med Nordisk.¹⁾

De af mig fremdragne Exempler maa være mer end nok til at vise, hvor vildledende den Sprogbetragtning er, som uden Forbehold kalder Engelsk for Tysk. Det være nu langt fra mig at paastaa, at det forholder sig saadan med alle de tysk-engelske Fælles-Afviigelser fra Oldnordisk. En stor Del af dem naar virkelig tilbage til Urtiden; dem faar man saa veje imod Urtidens engelsk-nordiske Fællesafviigelser fra Tysk. Kun paa den Maade kommer man til Anglernes Sprogniveau før Udvandringen.

III. Den nuværende lærde Opfattelse. Dens Grundlag er netop givet negativt i Kritiken af den ældre lærde Opfattelse, positivt i den ovenfor sidst udtalte Sætning, og paa dette Grundlag naar den til det mæglende Resultat, at Engelsk og Tysk vel hører sammen til én Gruppe, modsat Nordisk, men at Engelsk ingeniunde kan kaldes Tysk, og at det paa mange Punkter viser et Fællesskab med Nordisk, der i og for sig ogsaa maatte ventes efter dets geografiske Mellemstilling. Her mødes endelig atter Danske og Tyske, men dennegang i fuld Enighed, baade om Sproget og Hjemstavnen, idet i det mindste

¹⁾ Der viser sig den Pudsighed, at medens vi ved jysk Wonsdaw maatte erklære: „W'et har ikke noget med W i Wednesday at gøre, fordi det paa Oldjysk hedder Odinsdag“, kommer vi i Urnordisk virkelig til det oprindelige W paa denne Plads, paa Urnord. hed det nemlig Wodenas—.

adskillige tiltræder den kritiske Resignation ovenfor Bedas Beretning om Anglernes Herkomst fra Angel. Exempler paa Argumentationen er givne ovenfor ved Kritiken af den ældre lærde Opfattelse.

Den moderne Kritik kommer over den ældre Kritik som Høg over Høg, imidlertid er den endnu ikke naaet saa højt, at man jo kan komme højere, thi den lider selv af en betydelig Skævvingethed. Det illustreres bedst ved en Lignelse. Naar man f. Ex. vil afgøre, om en Abekat staar nærmest ved Menneskene eller ved Dyrene, sammenligner man saa paa den ene Side et Menneske, paa den anden Side en Hvalfisk? Nej, thi saa maatte man jo absolut komme til det Resultat, at Aben staar nærmere ved Mennesket end ved Dyrene, og det vilde dog ialfald mange kalde et skævt Resultat. Man tager derimod som Repræsentant for Dyrene en Hund, Kat, m. a. O. et Exemplar, der kommer saa nær op mod Aben i Udvikling som muligt. Men hvordan har man baaret sig ad ved sproglige Sammenligninger? Man har sammenstillet Engelsk paa den ene Side med Oldnedertysk, paa den anden Side med Oldislandsk, d. v. s. paa den ene Side den nærmest mulige Repræsentant for Tysk, paa den anden Side den fjærnest mulige Repræsentant for Nordisk. Jeg skulde endda være tilbøjelig til at tro, at Oldnedertysk staar Oldengelsk nærmere end tilladeligt for at benyttes til Sammenligning, idet det rimeligvis er et ligefremt Blandingsprodukt af Angelsaxisk og Tysk, opkommet dengang Nordtysklands saxiske Beboere i tusendvis uddreves af Karl den store og erstattedes med Tyskere. Isaafald er det ikke en stort bedre Repræsentant for Tysk end f. Ex. det „Højtysk“, der tales i Flensborg, og som er et Misk-

mask af Tysk og Dansk i Ord- og Sætningsbygning. Det faar nu staa hen, men saa meget er vist, at vil man sammenligne Oldengelsk med Oldnedertysk paa ene Side og Oldnordisk paa den anden, og saa som Repræsentant for Oldnordisk tager Islandsk, -- da er det ikke stort andet end at sammenligne Aben med Mennesket og Hvalfisken. Nej vil man sammenligne Engelsk med noget paa nordisk Side, maa det selvfølgelig være Dansk, og særlig Jysk. Og jeg skal strax paavise, at man ved at undlade det, faktisk har oversét Ting, som ikke er uvæsenlige. Jeg sigter her ikke til den „jyske Artikel“. Den har man som ovenfor omtalt ikke oversét, tværtimod er der af tyske Sprogfuskere i politisk Øjemed lavet syv Høns ud af denne ene Fjer. Derimod har man faktisk oversét, hvad jeg nu skal gøre opmærksom paa. En af de Lydudviklinger, som regnes til dem, der betegner Oldengelsk, er Overgangen af O til U og delvis E til I foran M og N. — F. Ex. hedder det niman, genumen modsat tysk: nehmen, gennemmen og „oldnordisk“ (d. e. norsk-islandsk) nema, nomenn. Men sér vi efter, hvad det hedder paa Olddansk og Oldsvensk, finder vi det selv-samme som i Oldengelsk, nemlig nima, numen (jfr. fornummet). Lydloven er altsaa slet ikke særegen for Oldengelsk, men fælles for Oldengelsk, Olddansk og Oldsvensk. — Det er ét Exempel, og hvem tør svare for, at der ikke vil findes flere? Man vil ialfald ikke kunne benægte Muligheden, saalænge man slet ikke har tænkt paa at undersøge Sagen. Forresten er der ogsaa adskillige Ting, hvori hele det nordiske Sprogomraade stemmer med Engelsk modsat Tysk, og som de hidtidige Sammenlignere har forbigaaet, men det maa hellere vente til et særskilt

Afsnit. Det er ikke af væsentlig Betydning paa nærværende Sted, da det dog ikke er tilstrækkeligt til at rokke ved det Hovedresultat, hvorved den moderne Sprogforskning er bleven staaende.

Men selv om vi maa blive ved, at Engelsk i Urtiden staar det senere Tysk nok saa nær som det senere Nordisk, er det dog urokkelig fastslaaet, at det indtager en Mellestilling. At kalde det „afgjort tysk“ er ikke blot en mislig Foregribelse, det er positivt forkert.

Heller ikke i den senere Sprogudvikling gaar det an at kalde Engelsk for tysk, selv om det en Tid lang bliver staaende tæt ved Tysk paa samme ældre Udviklingstrin, modsat Vikingetidens hovedkulds fremskridende Nordisk. Hvis man vil gøre dette rent midlertidige og passive Fællesstade til Grundlag for en snæver Slægtskabsgruppe, kan man meget bedre med den folkelig danske Opfattelse opstille Gruppen Engelsk-Jysk eller Engelsk-Dansk, thi i sidste Instans er jo Engelsk i aktiv Udvikling, d. v. s. i Afslibning af Former, naaet op til Dansk, ja videre endnu, medens omvendt Islandsk ikke er kommet videre end i Oldtiden og er indhentet selv af Tysk, der jo ellers udmærker sig ved en tilstrækkelig gammeldags og besværlig Grammatik.

En Sag for sig er det naturligvis, at praktiske Hensyn af sig selv maa stille det oldtysk-oldengelske Fællesstade i Forgrunden. Den gamle Sprogundervisning og Literaturlæsning er af gode Grunde fri for at lægge Urstadet til Grund, fordi dette nemlig kun er os overleveret gennem ganske faa Brudstykker og gennem de Lærdes Rekonstruktioner. Det ældste sammenhængende i Sprog og Literatur er Oldstadet; det maa man gaa ud

fra i den praktiske Brug; man maa saa foretage de Sammenstillinger og Adskillelser, der paa dette Grundlag indfinder sig af sig selv, d. v. s. man maa drage et skarpt Skel mellem Oldengelsk-Oldtysk paa den ene Side, Oldnordisk paa den anden. Naar man vil sammenligne Oldengelsk med Oldnordisk, maa man som Repræsentant for dette tage Oldislandsk, fordi det er den eneste gældende og tilgængelige Literatur-Repræsentant, ialfald saalænge den nordiske Undervisning er saadant Stedbarn, som Tilfældet nu er. Men man maa aldrig glemme, at det netop kun er praktiske Grunde, der paabyder denne Fremgangsmaade, man maa aldrig ophøre med at advare mod de forkerte Konsekvenser, der vil blive Følgen, hvis man stoler paa dette praktiske Materiale som Grundlag for en videnskabelig Kritik.

Tilslut endnu et Par Ord om Engelskens Dialekter og deres Navne. Efter den gamle Overlevering bestod Englænderne af Angler, Saxer og Jyder, og Sprogforskningen finder Oldengelsk spaltet i tre tilsvarende Hoveddialekter. Heraf har Enkelte konstrueret sig en særlig Opfattelse, som ikke enten regner Engelsk til Nordisk (henholdsvis Tysk), eller giver det en Mellemstilling, men istedenfor deler det midtover: Anglisk og Jysk er Dansk, Saxisk er Tysk. De Saxer, vi kender paa Fastlandet, er jo i Nutiden faktisk Tyskere, men naar man af den Grund vil kalde de engelske Saxer for Tyskere, er det ikke andet end en af de sædvanlige Foregribelser, og med langt større Ret kunde man kalde de tyske Saxer for Englændere. De engelske Saxers Sprog adskiller sig i intet væsentligt fra de engelske Anglers, og intet tyder paa, at det har været anderledes, f. Ex. at det engelske Saxisk skulde

være bleven angliceret. Derimod er der paa de tyske Saxers Omraade stærke Spor af Denationalisering; Sprogresten fra det 10de Aarh. viser, at der endnu dengang taltes en angelsaxisk Dialekt i det sydøstlige Hannover, og den Dag idag ligger denne Dialekt forstenet i Stednavne. Et Exempel er det bekendte hannoverske „Celle“ (udtalt „Tselle“); det har intet med vort (latinske) „Celle“ at gøre, men er ganske simpelt vort „Kilde“, plattysk „Kelle“, højtysk „Quelle“. Navnet skreves tidligere „Kielle“, „Cielle“ etc. Overgangen fra k til kj, tj, ts(j) foran e og i er den samme som i Nutidens Jysk, Svensk og Norsk, men den er meget ældre i Engelsk og Frisisk, og paa den Maade et Hoved-Særkende for den engelsk-frisiske Sproggruppe. (Jfr. engelsk „church“, udtalt „tjøetj“, fris. „tsirk“, vort „Kirke“, plattysk „Kerke“, højtysk „Kirche“.) Naar vi derfor i en tysk Egn, hvor „Kilde“ hedder „Kelle“, finder et Bynavn som Celle, véd vi, at vi staar paa fordums angelsaxisk eller frisisk Grund, paa samme Maade, som Navnet „Schleswig“ røber os, at vi staar paa fordums dansk Grund, — paa ægte Tysk skulde k være bevaret, altsaa: „Sleswik, Schleswick“ ell. l. — Hvorledes Saxernes Fortyskning er gaaet for sig, hører vi ikke direkte Tale om, og det behøver ikke at undre os, da Sprogforskellen dengang endnu var saa ringe. Men et lille Fingerpeg giver Historien forresten alligevel, naar vi hare vil forstaa den ret. Vi har alle læst om Karl den Stores Religionskrige mod Saxerne, om den saxiske Bloddaab etc., men de færreste vide, at Karl den Store lod 10,000 Saxer flytte bort fra Holsten og en Del af Nordøst-hannover til Franken, Gallien etc., og i deres Sted indflyttede andre Folkestammer (Einhard, Karl den Stores

Levned, Kap. 7). Holsten har nuomstunder ca. 560,000 Indbyggere; dengang har det næppe haft en Tiendedel. Det var altsaa en forsvarlig Aareladning, Karl den Store gav det saxiske Element, og den aller haandgribeligste Fortysknings-Methode, som tænkes kunde.

Saavidt det engelske Saxisk i Forhold til det tyske Saxisk.

Tilbage staar Forholdet mellem det engelske Jysk og det danske Jysk. Det engelske Jysk er ligesom det engelske Saxisk en ren engelsk Dialekt; der lader sig ikke paavise noget særligt Frændskab med dets Navnefælle paa Fastlandet. Her er nu flere Muligheder. 1) Forholdet kan være nøjagtig som ved Saxisk: den engelske Dialekt er den direkte Fortsættelse af den oprindelige Dialekt, derimod er Fastlandsdialekten denationaliseret, her altsaa: fordansket. 2) Det er muligt, at det engelske Jysk er angliseret; det indtager ikke som det engelske Saxisk et betydeligt Rum, men kun et ganske lille, Halvøen Kent, der let kan tænkes at have føjet sig efter Nabodialekten. En saadan Anglisering foreligger ubestridelig paa Øen Wight, der ogsaa er befolket af „Jyder“, men hvis Dialekt ikke er den engelsk-jyske, men den samme som de omgivende engelske Saxers. 3) Det er muligt, at hverken det engelske eller det danske Jysk er Fortsættelse af Urjysken. Det ene kan være angliseret, det andet dani-seret. 4) Endelig er der den Mulighed, at de engelske Jyder ikke har det mindste med de danske at gøre; herom i næste Afsnit.

Jeg holder nærmest paa den tredje af de nævnte Muligheder, jeg anser Urtidens Jysk snarest for „det

manglende Led“ mellem Engelsk og Dansk. Dette Led maa have existeret; er det ikke Urjysk, saa er det en anden Urdialekt. Den sproglige Kendsgæring, at Dansk staar Engelsk noget fjærnere, end Tysk gør, forudsætter, at Dansken oprindelig har levet i en Egn, der ikke laa i Engelskens umiddelbare Nabolag, og det stemmer paa det nøjeste med den gamle historiske Overlevering. (Jfr. Jordanes, Goternes Historie, Kap. 3, der lader Danerne udgaa fra Sverig og fordrive Herulerne, og endvidere det danske Nationalsagn i de gamle Krøniker, der lader Dan udgaa fra Sverig og først herske udelukkende over Sjælland, Laaland, Falster og Møen.) Den i Sverig udviklede mere nordlige Sprogform tog Danerne med sig til Øerne og Jylland, de bragte saaledes disse Egne til sproglig at rykke noget nærmere mod Norden og fjærnere fra Angelsaxerne. Saaledes ophører Engelsken at staa lige midt mellem Dialekterne paa begge Sider. Men det berører aldeles ikke vort Spørgsmaals Kærnepunkt, det nationalt-kulturelle. Thi man maa ikke uden videre identificere Sprog med Nationalitet og Nationalkultur; fordi Anglerne staar nærmere ved Tyskerne end ved Nordboerne i Sprog, behøver de ikke at have gjort det i Kultur. Jævnfør blot Forholdet mellem Nutidens Danske, Svenske og Tyskere. Dansk og Svensk er kun Dialekter af samme Sprog, Danske og Svenske forstaar hinanden taalelig uden at have lært hinandens Sprog, men derimod forstaar Danske og Tyske ikke hinanden uden at have lært hinandens Sprog. Og dog staar dansk og tysk Dannelse hinanden mindst ligesaa nær som dansk og svensk, adskillige vil vist sige: betydelig nærmere. Vort sproglige Resultat er altsaa neutralt overfor det nationale Spørgsmaal; dette maa undersøges

nøje for sig selv og bedømmes udfra sine egne Forudsætninger.

Hermed forlader vi Kritiken af de ældre Sprogopfattelser.

III. Kritik af de ældre Opfattelser af Anglernes Hjemstavn.

De ældre Opfattelser var følgende:

1. a) Den umiddelbar folkelige — danske og tyske Opfattelse, og b) den lærde tyske Opfattelse, der sætter Anglerne i det sønderjyske Angel.

2. Den lærde danske Opfattelse, der sætter Anglerne i Mellem-tyskland.

Den negative Kritik, der er nødvendig til Sagens Klaring, findes nærmest hos den danske Skole, og det bliver altsaa dennes Opfattelse, vi faar at gøre med. Dens Hovedstøtte i Nutiden er Svenskeren Erdmann og nu sidst Professor Joh. Steenstrup i Danmarks Riges Historie. En Modkritik er, inden Steenstrups Værk udkom, given af Professor Herman Møller ved Københavns Universitet i en udførlig Anmeldelse af Erdmanns Bog (Anzeiger für deutsches Altertum, 1896) og for ganske nylig af August Sach (Das Herzogthum Schleswig, II. 4.)¹⁾ Jeg skal nu give en Oversigt over Hovedstøttepunkterne for Erdmann og hans Meningsfæller.

Det sproglige Bevis „Engelskens afgjorte Tyskhed“ har vi kasseret. Tilbage staar følgende Vidnesbyrd:

1) Geografen Ptolemæus (2. Aarh. e. Kr., bygger paa romerske Kilder fra 1. Aarh. e. Kr.) sætter Anglerne ved Mellem-elben, som østlige eller nordøstlige Naboer til Langobarderne.

¹⁾ Prof. Jespersen, der i Salmons. Konvers. Lex. (Engelsk Sprog) havde sluttet sig til Erdmann, har efter Fremkomsten af Prof. Møllers vægtige Indlæg ændret sin Opfattelse til Tvivl.

2) Tacitus (i sit Værk „Germania“, Kap. 40, [1. Aarh. e. Kr.]) nævner Angler ved Siden af Langobarder og Variner. Kilder fra Folkevandringstiden og senere (Prokop, Gregor af Tours, Adam af Bremen) kender Angler og Variner (Veriner, Varner) ved Rinens Udløb, nær ved et Landskab Thoringen, nu Doringen. Disse havde en fælles Lov, hvis Titel er os bevaret fra Karolingertiden: „Lov for Angler og Veriner, d. e. Thoringer“. — Varnerne var altsaa Anglernes Brødre, deres Hjem maa være Anglernes nærmeste Nabolag. Selvfølgelig er Rindeltaet ikke deres Hjem, her er de Udvandrere, ligesom de Chauker fra Hannover og Saxer, der optræder i de samme Egne. Tacitus, der omtaler dem i Hjemlandet, giver ingen nærmere Stedfæstelse. Derimod kender Historien (Prokop etc.) et Varnerrige i Mellemtyskland, just i de Egne, hvor Ptolemæus sætter sine Angler.

3) Gamle Jordebøger etc. nævner i de samme Egne et Landskab „Engilin-gau“, der kan betyde „Angler-herred“, ved Siden af et „Warino-feld“, „Varnernes Mark“ og et „Fresono-feld“, „Frisernes Mark“. Angler og Friser er, som ovenfor bemærket, sproglig nær beslægtede. (Jfr. Nederd. Jahrb. XII. S. 20).

4) Sprogrester fra det 10de Aarhundrede og Stednavne røber, at her faktisk har været talt en angelsaxisk eller frisisk Dialekt. (se ovenfor Side 35).

5) Saxernes Nabolag. Saxerne var Anglernes Fæller ved Englandstoget. De boede efter Prof. Steenstrup i det 4.—5te Aarh. paa Elbens venstre Side, og det passer daarligt som Nabolag til Angel, derimod udmærket til det thyringske Angelland højere op ad Elben.

Saavidt Vidnesbyrdene for Erdmanns og Steenstrups Opfattelse. En Ting fremgaar deraf med Sikkerhed: der har virkelig boet Angler dér, hvor Ptolemæus sætter dem.

Der skal da meget vægtige Vidnesbyrd til for at omstøde den Slutning, at Anglerne har boet her uafbrudt siden Ptolemæus' Tid.

De modsigende Vidnesbyrd er følgende:

A. Om Anglerne i England.

Den samlede oldengelske Overlevering gaar ud fra Hjemlandet Angel som en Kendsgærning, hvorom det ikke falder nogen ind at tvivle.

1. Sætningen „Anglerne kom fra Angel, mellem Jyder og Saxer“ udtales direkte af en lang Række Forfattere, dels afskrevet fra den ene til den anden, dels ogsaa forsynet med selvstændige Tilføjelser.

a) Anglerfolkets Kirkehistoriker Beda den ærværdige (f. 673 † 735), derefter hos Wessexkrøniken. hos Kong Alfred den Store (849—901) og hos Walesmanden Nennius (796). Beda siger, at Jyderne fulgte med Anglerne paa Toget, og at Angel nu ligger øde

b) Others Rejsebeskrivelse (ca. 875), Historikeren Ethelwerd (ca. 960) etc. Her tilføjes Hovedstadens Navn; Other kalder den med en angelsaxisk Navneform „æt Hæþum“ („ved Hederne“), Ethelwerd nævner den danske Form „Haithaby“ og tilføjer, at paa Saxisk hedder den Slesuuic. Vilhelm af Malmesbury (12. Aarh.) siger, at „Slaswich“ er det ældre Navn, Eitheisi (læs Heithiby) det yngre.

2) Ægte folkelig er Sprogformen, som lyder „Ongel“ (Hensynsform „Ongle“ hos Alfred og i Digtet Vidsid; „Oghgul“ hos Nennius). Dette kan ikke være en Overførelse fra Anglernes Provins i England, thi denne hed (East-)Engle, d. e. Flertal -„Angler“. Men det kan heller ikke være en Overførelse fra det sønderjyske Navn, thi dette har altid paa Dansk og Tysk heddet Angel(n). Det kan kun være den angelsaxiske Form, gaaet fra Mund til Mund i ægte folkelig Overlevering; paa Angelsaxisk bliver ethvert a foran m og n i Reglen til o. — Ægte angelsaxisk folkelig er maaske ogsaa den selvstændige Navneform „æt Hæþum“ = dansk Hedeby.

3) „Ongel“ = Anglernes Fædreland forudsættes i Vidsid-digtet som noget, der er hvert Barn bekendt. Vidsid er omtrent den ældste eksisterende Literaturlevning fra England (7de Aarh.), og indeholder geografisk-historiske Hjemlands-Erindringer fra ældgammel Tid (fra før Goternes Udvandring, 3. Aarh. e. Kr.)

4) Vilhelm af Malmesbury beretter, at Sceaf herskede i Slesvig. „Sceaf“ betyder „Neg“, han er en mythisk Figur, Fader til Kong Skjold, og spiller en stor Rolle i oldengelske Sagn; i Vidsid kaldes han Konge over Langobarderne, der stod Anglerne nær.

5) Vidsid fortæller, at „Ongel“s Grænse ved „Fifel-dor“, d. e. „den skrækkelige Dør“ (Vandvej) værges af en navnkundig Kong Offa, og han er Søn af Værmund, en Efterkommer af Vitlhæg, der opføres som engelske Kongestamfædre i Merciarigets Kongerække. Jfr. den danske Overlevering hos Saxe, hvor Angels (og Jyllands) Grænse ved Eideren, ældre Æge-Dør „den skrækkelige Dør“, værges af en navnkundig Konge Uffe, Søn af Vermund, blandt hvis Forgængere findes en Viglek. Beovulf Vers 1957

kalder Offa „den dygtigste Mand mellem Have“: Østersø og Vesterhav; passer atter kun paa Jylland.

6) De østangliske Kongers Stamtavle opfører en Kong Fréavine og hans Søn Vig, som hos Saxe er Jarler af Sønderjylland (Frøvin, Vigo). Altsaa igen: „Ungel“ = Angel.

7) Den danske Kongerække (hos Saxe etc.): „Angel er Broder til Dan.“

B. Om Anglerne i Mellemtyskland og ved Rinen.

8) En lille anonym Krønike, som omtales af Müllenhoff (*Zeitschrift f. deutsch. Altertum*. 1874, S. 57) og er fremdraget af Hr. L. Lund i *Nationaltidende* for 2. Oktober 1899, fortæller, „at i Norden (in plaga septentrionali) ligger ved Havet et Landskab ved Navn Swevia, hvorfra, som Følge af Hungersnød, en Del af Befolkningen udvandrede og sejlede til „en Havn i Danernes Land paa et Sted, der hedder Slesvic“. Herfra drog de til Floden Alba (Elben). Der var paa den Tid Krig mellem Frankerkongen Theoderik af Austrasien og Thyrikerkongen Irminfrid, og den første lovede de fra Slesvig kommende „Swevere“ Landet ved Floderne Sala og Salza, hvis de vilde hjælpe ham i Kampen, hvilket Land de efter Thyrikerkongens Nederlag ogsaa fik.“

9. Adam af Bremen (I, 3) siger om Anglerne og Varnerne ved Rinen, at en Del af dem drog til Britannien, en anden Del til Thyringen. (Sach, II, 74.)

C. Om Saxerne, Anglernes Nabofolk.

10. Ptolemæus sætter Saxerne udelukkende i Holsten, altsaa i Angels Nabolag, ikke sønden- og vestenfor Elben, i det thyrikske Angellands Nabolag.

11) De tyske Saxers Historieskriver Widukind (10de Aarh.) meddeler et saxisk Nationalsagn, at Saxerne kom over Havet, landede i Hadeln (Hannovers Nordspids) og fordrev Thyrikerne.

12) a. (Citat efter L. Lund) „Rudolf af Fulda og Adam af Bremen berette efter en fælles Kilde, et nu tabt Skrift af Einhard, Karl den Stores Samtidige (der atter paaberaaber sig ældre Kilder), at „Sachsere, der udgik fra de Angler, der beboede Britannien“, (Saxonum gens, sicut tradit antiquitas, ab Anglis Britanniae incolis egressa), sejlede over Oceanet til Germanien paa den Tid, da Theoderik bekæmpede Irminfrid, og af Frankerkongen fik Landet ved Floden Unstrota til Løn for ydet Hjælp i Kampen.“

b. „En tredje Beretning findes i de Quedlinburgske Annaler, hvorefter i Kejser Justinians sjette Aar (532, rigtigere maaske 531) Kong Hugo Theodericus, Chlodvigs Slegfredsøn, fik Hjælp af „Sachsere“ til at bekæmpe Thyringerne og som Løn derfor gav dem Landet ved Floderne Sala og Unstrada.“

Saavidt Modsigelserne mod de Vidnesbyrd, hvorpaa Erdmann og Steenstrup støtter sig. Om ét kan vi foreløbig være enige, at er Modsigelserne ikke andet, er de ialdfald mange. Men der kan jo maaske gives Bortforklaringer, og af saadanne kender jeg eller kan tænke mig følgende:

1. Det sønderjyske Angel er altfor lille til at have rummet Anglerne, der erobrede hele Mellem- og Nordengland. I historisk Tid er det politisk Nul, ikke engang et særligt Herred, Navnet betegner slet og ret „Krogen“, d. e. mellem Slien og Flensborg Fjord. Bedas Fortælling er lærd Gætværk, fremkaldt ved den tilfældige Lighed mellem det sønderjyske Angel og Anglernes Navn. Hans Jyder er paa samme Maade en Forvexling; det er i Virkeligheden de nordtyske „Euthier“.

2, 3, 4, 5, 6, 7. De øvrige Vidnesbyrd, der synes at hensætte Anglerne til det sønderjyske Angel, er fremdeles Forvexling eller vilkaarlige Tillempninger. Sagnene om Vermund-Uffe og Frøvin-Vig er komne med danske Vikinger til England, hvor de jysk-angelske Herskere tilegnedes som engelsk-angelske i Kraft af Bedas Gisning. Fortællingen, at Angel er Broder til Dan, skal være et Sindbillede paa Englands Forbindelse med Danmark i Vikingetiden.

8. Den anonyme Krønike er forvirret; den fortæller om Anglerne den selvsamme Ting, som i Nr. 11—12 fortælles om Saxerne, altsaa atter Forvexling.

9. Beretningen hos Adam af Bremen er ganske tydelig forvirret; han lader Anglernes Englandserobring udgaa fra Rinegnene istedenfor fra Elbegnene. (Samme Fejltagelse hos Prokop).

10. Holsten er altfor lille til at have rummet Saxerne, der erobrede hele Sydengland og Frankrigs Nordkyst.

11—12. Overfor disse Efterretninger vil der for Øjeblikket ikke falde mig nogen særlig Bortforklaring ind, men at Saxerne trænger frem i Thyringen, lader sig jo ogsaa meget vel forene med deres af Steenstrup antagne Bopæle, hvis intet andet taler imod disse.

Saavidt Affærdigelserne. De bestaar jo hovedsagelig af Antagelser om Forvexlinger, Annexioner etc. Den Slags Bortforklaringer kan være gode nok — NB. hver for sig. Men skal vi paa den Maade bortforklare en hel Række Vidnesbyrd, bliver Sagen i det mindste noget betænkelig. Og enkelte af Forvexlings-Beskyldningerne viser sig ogsaa ved første Øjekast som meget løst begrundede.

1. „Hjemlandet Angel er lærd Navneforvexling.“ Denne Paastand er allerede væsentlig svækket ved Paa-visningen af, at det oldengelske „Ongel“ er ægte folkeligt i Udbredelse og Sprogform.

2. „Bedas Jyder er i Virkeligheden Euthier“. Intet er rimeligere. Men at disse Euthier har boet i Nordtyskland, er slet og ret Gisning. Vor hele Viden indskrænker sig dertil, at Euthierne nævnes som Frankernes Fjender i det 6. Aarh. mellem Danerne paa den ene Side, Saxerne paa den anden. D. v. s. netop de danske Jyders Plads.

Ogsaa enkelte af de mere saglige Bortforklaringer viser sig strax som intetsigende.

3. „Angels og Holstens Lidenhed“ siger intet. Der haves talrige Exempler paa Folkenavnes Indskrumpning, saavel som paa det modsatte, at et ganske lille Folk koloniserer Strækninger, der er 3—4 Gange saa store som Hjemlandet.

Det er ikke Bortforklaringer som ovennævnte, der skal veje de mange Vidnesbyrd i Vejret til Fordel for de faa. Langt snarere maa man spørge, om ikke de faa lader sig veje i Vejret til Fordel for de mange.

Erdmann - Steenstrups Bevisførelse har to Hovedstøtter:

1. Ptolemæus' Angler i Mellemtyskland. 2. De historiske Angler sammesteds. De to Vidnesbyrds gensidige Støtte synes unægtelig svær at rokke.

Men er nu Ptolemæus virkelig saa sikker en Støtte? For at kontrollere det, maa vi tage Anglernes Omgivelser i Øjesyn. Ptolemæus sætter Anglerne som østlige eller nordøstlige Naboer til Langobarderne; disse staa ogsaa hos Tacitus i Anglernes Nabolag, og kulturelle Berøringer viser, at de faktisk stod Angelsaxerne meget nær. Det vil altsaa være vigtigt, om vi kan fastslaa, hvor disse Langobarder boede, saa har vi strax Anglernes Nabolag. Det véd vi nu meget godt: Langobarderne boede ved Nedre-Elben, i det nuværende Nordøsthannover, og deres Efterkommere bo dér rimeligvis den Dag idag i det Land, som efter dem benævnes „Barden-Gau“. Herhen naaede romerske Expeditioner og havde Berøringer med Folket. — Men hvor sætter Ptolemæus nu Langobarderne? Ved Nedre-Rinen. Det er en Egn, der var Operationsbasis for romerske Hære Aarhundreder igennem, Dag

ud Dag ind; den hører til de Egne af det senere Tyskland, der ligger i det fuldeste historiske Dagslys, næppe den mindste Folkestamme vilde kunne undslippe os her, endsige en vigtigere, og efter alt hvad vi vide, baade af Ptolemæus' Længdebestemmelser og andre Kilder, er Langobarderne endda en af de vigtigste. Men ikke én Kilde undtagen Ptolemæus nævner Langobarder her. De har aldrig boet der, end ikke vist sig der paa Strejftog. Og til Overmaal har Ptolemæus faktisk Langobarder paa det rigtige Sted, blot i en lidt fordærvet Form: „Lakkobarder“.

Ser vi nu nøjere efter, finder vi hos Ptolemæus to Folkestammer ved Øvre-Rinen: Uisper og Chaituorer, som kun kan være dem, der ellers hedder Usiper og Chattuarer og bor ved Nedre-Rinen.¹⁾ Disse er altsaa forskudte mod Syd til Øvre-Rinen fra Nedre-Rinen, Langobarderne er forskudte mod Sydvest til Nedre-Rinen fra Nedre-Elben, og nu Langobardernes Naboer Anglerne, — skulde ikke ogsaa de være forskudte mod Sydvest til Mellem-Elben fra et Sted ved Nedre-Elben eller nordligere? Enten det, eller ogsaa er Ptolemæus' Opgivelser overhovedet slet ikke anvendelige. Dette sidste tror jeg nu ikke; Ptolemæus er vel her som overalt fuld af Forvirring, men han kan dog bruges, omend rigtignok kun med største Forsigtighed. Principet maa være det, at han ikke tør bruges, hvor han modsiger samtidige Kilder; hans Betydning indskrænkes derved til at være en Bekræftelse og et Supplement til de andre Kilder, men det

¹⁾ Med et Bogstav eller to tager Ptolemæus det ikke saa nøje; jfr. Lakkobarder = Langobarder, Bugunter = Burgunder, Busaktrer = Buraktrer, Vargiones = Vangiones etc.

er dog altid noget, da hans Supplementer er meget righoldige. I foreliggende Tilfælde faar vi gennem Ptolemæus Bekræftelse paa det, vi erfarer gennem Tacitus' Beretning og gennem kulturel Sammenligning: at Langobarderne er Anglernes Naboer. Vi faar den nye Oplysning, at de er Langobardernes Naboer mod Øst eller Nordøst; derimod maa vi kassere den nærmere geografiske Bestemmelse, fordi Opgivelsen om Langobarderne strider mod samtlige Vidnesbyrd, ja mod Ptolemæus selv (d. e. mod hans Lakkobarder). Men det kan ogsaa være os ganske ligegyldigt, da vi i Forvejen mere end tilstrækkelig kender Langobardernes Hjemstavn, og derigennem atter med omtrentlig Sikkerhed kan bestemme Anglernes: da Langobarderne boede paa Nedre-Elbens venstre Bred, boede deres østlige eller nordøstlige Naboer, Anglerne, selvfølgelig paa den højre, d. v. s. sydligst i Østholsten eller Lauenburg. Men derfra og til Sydslesvig er der kun et Hanefjed.

Altsaa konfronterer vi Ptolemæus forsvarlig med de samtlige Vidnesbyrd, maa han tilstaa, at hans Vidnesbyrd slet ikke støtter de thyringske Anglers Krav paa at eje de engelske Anglers Hjemland, — tværtimod, han maa siges at støtte det sønderjyske Angels Krav.

Tilbage staar altsaa kun den nøgne Kendsgærning, at der efter Folkevandringen boede Angler i Thyringen. De kunde naturligvis, Ptolemæus uansét, have boet dér fra Arilds Tid, men nu træffer det sig saa, at de eneste Vidnesbyrd, vi har om deres Fortid, gaar denne Antagelse imod, idet begge lader dem indvandre under Folkevandringstiden, først samtidig med Englandserob-

ringen. Udgangspunktet er efter begge Kilder et Land ved Kysten. Om den nærmere Bestemmelse er de uenige. Efter Adam af Bremen er det den anglikvarniske Koloni ved Rinen, hvorfra han ogsaa lader Anglerne gaa til Britannien, denne Beretning synes naturstridig, og maa vist bero paa en Forvexling af Rin- og Elbmundingen. Derimod kommer nu den anonyme Krønike med den direkte Beretning om Udvandring fra det sønderjyske Angel. Hermed maa Bedas Efterretning betragtes som bevist, forudsat, at den nye Kildes Brugbarhed bekræfter sig. Om det kan man jo ikke have nogen afgørende Mening, saalænge den historiske Kildeskritik ikke har haft Ordet, men man kan dog danne sig et Skøn ud fra en almindelig Sandsynlighedsbetragtning.

Jeg anførte selv den Bortforklaringsmulighed, at Krønikens Angler var en Forvexling med Saxer, om hvem den selvsamme Vandringshistorie fortæller af Vidnesbyrd 11—12. Men dermed kommer vi kun fra Asken og i Ilden, thi hvis Efterretningen er rigtig for Saxernes Vedkommende, viser den dog ligefuldt, at de omstridte mellemtyrskke Egne tidligere ikke var engelske eller saxiske, men thyringske.

Det gælder altsaa nu om at fastslaa Saxernes Udgangspunkt og Vandringsretning.

1. Hjemstavn. Saxerne bo efter Prof. Steenstrup i det 4—5te Aarh. vestenfor Elben, fra preussisk Saxen til Zuidersøen. Dette er ikke ganske korrekt, thi Saxerne boede ogsaa nordenfør Elben til Ejderen, men ellers er det nævnte Saxland i den historiske Tid en ligesaagod Kendsgerning som Angellandet i Thyringen. Ogsaa den sproglige Kendsgerning er ubestridelig, at den engel-

saxisk-frisiske Sproggruppe før Folkevandringen maa have strakt sig fra Zuidersøen til Ejderen, om ikke længer. Men den angelsaxisk-frisiske Sproggruppe er ikke ét med de Angelsaxer, der erobrede Britannien. Dens vestligste Led, Friserne, deltager slet ikke i Erobringen, og vi maa altsaa nøjere undersøge, hvor langt mod Syd og Vest indenfor Gruppen Saxernes Navn har grebet om sig inden Udvandringen, — videre tør vi ikke lade Deltagelsen i denne strække sig, ialdfald ikke uden nærmere Hjemmel. Og her er det jo ikke nok at gaa ud fra Karl den Stores Saxland, som man sædvanlig opererer med, thi dette er ialfald sine 2—300 Aar yngre end Englandserobringen og i en Folkevandringstid kan der ske meget paa 200 Aar.

Fra hvornaar dateres da Saxernes historiske Udbredelse?

a) Vor eneste Hjemmelsmand fra gammel Tid, Ptolemæus, kender Saxer udelukkende i Holsten. Han støttes af det saxiske Nationalsagn, der lader Saxerne lande ved Hannovers Nordspids: Hannover ligger altsaa udenfor Urhjemmet. Men Ptolemæus er igen for gammel: hans Kilder er fra det 1. Aarh., vi taler om det 4.—5.

b) Fra selve det 4.—5. Aarh. vide vi intet, men fra det 6te til det 8de finder vi Saxerne stadig i erobrende Fremtrængen mod Syd og Vest indenfor det senere Saxland. (Jfr. Beretningen om Thyringernes Fordrivelse ca. 530.) Endnu i det 7de Aarh. var Vestfalen ikke saxisk; Beda regner de derboende Bruchtrer, en gammel velkendt Stamme, for et særligt Folk og beretter om deres nylige Underkastelse under Saxerne (V, 11). Frisisk herskede nordenfor Vestfalen i hele Kystlandet mellem Zuidersøens

Sydkant og Weserflodens Munding; endnu i det 12te Aarh. var det ikke fortrængt fra Zuidersøens Sydøstkyst (Grundriss f. germ. Phil. I, 637). I det 7de Aarh. naaede Saxerne altsaa ikke langt ud over Weseregnet, hvor de Aar 553 led et stort Nederlag mod Frankerne, og Karl den Stores Masseomflytninger, der særlig gik ud over Holsten samt den umiddelbart tilgrænsende Del af Hannover, viser tydelig, at Holsten endnu i det 8. Aarh. betragtedes som Saxernes Hovedland. Et Saxland i det 4.—5. Aarh. „fra Zuidersøen til preussisk Saxen“ er altsaa en fuldstændig Foregribelse; vi kan trøstigt sige: Saxerne sad dengang som paa Ptolemæus' Tid i Holsten og ikke stort videre. Dette passer da kun daarlig som Nabolag til Angellandet i Thyringen, ulige bedre til det sønderjyske Angel. — Men vigtigere er det andet Punkt:

2. Vandringsretningen. Ifølge Erdmann-Steenstrup udvandrer Angler og Saxer fra Hannover, Thyringen etc. til England. Altsaa en Vandringsretning mod Nordvest. Kilderne siger: Angler og Saxer udvandrer fra Angel (og Holsten el. Nabolag) dels til England, dels til Hannover, og Thyringen. Altsaa dels mod Vest (over Hav), dels mod Syd (over Land). Hvilket passer nu bedst med de foreliggende Erfaringer fra Folkevandringstiden? Der kan ingen Tvivl være: det gør Vandringsretningen mod Syd. Det er en Kendsgærning, at alle de af vor Folkeklasses Stammer, der vandrede, fulgte Retningen mod Syd, enten helt eller delvis. Grunden er tydelig nok: det, der drog, var Kulturmagnetismen, og den maatte drage Folkene mod Syd, mod Brændpunkterne i den romerske Civilisation. De faa os bekendte Vandringer mod Nord er alle ganske særlig motiverede. Der er først

Friserne, der gaar mod Strømmen, idet de delvis vandre fra Romerrigets Grænseegne (Holland) mod det mere barbariske Norden, helt op til Vidaaens Udløb. Men Friserne er noget for sig; de er Marskboer, og hvad de gaar efter, er Marskstrækninger. Ogsaa deres Erhvervelser mod Syd, indenfor Romerriget, er netop Marskegne (Delta-Øerne ned til Schelde-Flodens Munding). Saa er der Saxerne og Herulerne. En Del af Saxerne var fra Thyringen dragen med Langobarderne til Italien, men blev utilfredse og vendte tilbage. Herulerne var fulgt med Goterne til Donauegnene; her led de et Nederlag mod Langobarderne, og en Del drog saa op til Skandinavien, hvor de efter Jordanes' Ord hører hjemme (jfr. Professor Steenstrup i Danmarks Riges Historie, I. S. 82). Altsaa to Hjemvandringer. Endelig Anglerne selv. Hvad enten vi sætter dem i Angel eller i Thyringen, kommer deres Britanniens-Erobring til at gaa mod Nord, idet den strakte sig helt op til Edinburg. Nu havde jo rigtignok Britannien hørt til Romerriget, selv de nordlige Dele kunde altsaa nok siges at være i Besiddelse af Kulturmagnetisme. For at naa derover, maatte Anglerne i hvert Fald over Søen, og var de først paa Søen, var Vejen fri, der var ingen Folkestrøm bagved, som pressede sydpaa. Men Spørgsmaalet er netop det: hvorledes kom de overhovedet til Søen? Saa stærk var den nordbritiske Kulturmagnetisme dog næppe, at den virkede helt ind i Mellemtyskland. Den maatte faktisk være meget stærk for at naa saa langt, den maatte overvinde den direkte Kulturmagnetisme fra selve Rom, der drog Strømmen fra Elb-Egnene sydpaa og lokkede Langobarder, Saxer, Varner til Italien. Der er intet, der støtter en saadan An-

tagelse. Kun de Stammer, der boede umiddelbart ved Kysten, havde fri Bane mod Nordvest, d. e. Havet, samtidig med, at de kunde følge Strømmen mod Syd over Land. ¹⁾

- ¹⁾ Naturligvis beviser Saxernes og Herulernes Hjemvandringer, at man kunde byde Strømmen Trods, men de er dog som Hjemvandringer noget for sig, og foregaar desuden saa sent, at de falder næsten udenfor det egentlige Folkevandrings-tidsrum: Saxernes Hjemvandring er den sidste af den store Folkevandrings Bevægelser indenfor vor Folkeklasse, Herulernes er den tredjesidste. Folkene var ved at falde til Ro i deres nye Boliger, Strømmen mod Syd var ophørt, saa at der fra den Side ikke kunde være nogen særlig Hindring for en Vandring mod Nord.

Endnu kunde et Par Ord om de engelske „Jyder“ være paa Plads. Hvem er det? Sproget og den mulige Identitet med „Euthier“ siger intet (se ovenfor Side 36 og 43). Den romerske Overlevering kender ingen Jyder, hverken i Britannien eller andensteds. Den kender jo overhovedet paa de senere Hovedstammers Plads ofte kun Smaastammer, f. Ex. netop i Jylland. Om de enkelte Deltagere i Britanniens Erobring tier den helt, alle er „Saxer“; og naar den end ikke kender de mægtige Angler, hvor skulde den da kende de faatallige „Jyder“ i Kent og paa Wight? Derimod omtales vidtløftigt de forberedende Vikingetog, der kom Romerne nærmere paa Livet; her maa man da søge „Jyderne“. Navnet nytter det af ovennævnte Grunde ikke at søge; derimod byder vore „Jyder“ følgende saglige Holdepunkter: 1) Traditionel Hjemstavn Danmark. 2) Følgeskab med Saxerne; Kent og Wight ligger midt i saxisk Omraade. 3) Ledende Stilling; Forspring for Saxerne. Halvøen Kent og Øen Wight er Sydenglands naturlige Landgangsbroer. Overleveringen lader Kent være det første Landingssted, Wight-Strædet synes at være det næste nye. (Wessex-Krøniken.) Et Folk, der opfylder Kravene, findes virkelig, det er det, som Romerne kaldte „Heruler“. 1) Deres Hjemstavn er Danmark (se ovenfor Side 50). 2) De følges med Saxerne. 3) De naa langt videre: Herulerne optræder fra Aar 289 og naa Gibraltar, Saxerne begynder først i det 4de Aarh. og naa kun den biskayiske Bugt. — Ligesom Navnet Jyder er ukendt i den romerske Overlevering, er Navnet Heruler ukendt i den hjemlige Over-

Resultatet bliver: den geografisk-historiske Overlevering fra Ptolemæus til Vilhelm af Malmesbury henlægger enstemmig Anglernes Hjem til Landet nordenfor Elben; de fleste Kilder siger udtrykkelig Angel. De enkelte Modsigelser, der ved første Øjekast synes at foreligge, opløser sig ved nøjere Eftersyn i Bekræftelse. Tilbage staar nu kun at betragte, hvorvidt ogsaa de kulturelle Kendgørelser vil bekræfte vort Resultat.

IV. Anglernes kulturelle Berøringer til Lands og til Vands.

Ovenfor har jeg allerede berørt den tyske Opfattelse med dens „ingveonske Kulturkreds ved Nord- og Østersøen“, ligeledes Grundtvigs Opfattelse, der hævdede Anglernes nære Slægtskab med Nordboerne modsat Tyskerne. Grundtvigs Bevisførelse staar den Dag idag som grundlæggende herhjemme, han var her som i saa Meget forud for sin Tid — og for vor Tid med, kan man gerne sige, thi naar Grundtvigs Opfattelse staar saa uimodsagt, er det nærmest blot, fordi den modsatte Skole

levering, og det er da en ganske naturlig Slutning, at de to Navne dækker hinanden. Ialfald har man Lov til at spørge, hvor Herulerne er blevne af? Dette navnkundige Folk, der samtidig hærgede Vesteuropas Kyster til Gibraltar og Østeuropas til Athen, og som var med til at styrte Rom Aar 476, kan ikke være sunket i Jorden som et Lyn. Hvorfor har Herulerne ikke taget Land ligesom Angler og Saxer? Af Herulerne maa man netop først og fremmest vente Landnam, da de jo „kommer først til Mølle“. Det ikke blot maa være tilladt, det er ligefrem nødvendigt at søge dem under et andet Navn, og naar Historikerne har undladt at rejse Spørgsmaalet, har de gjort sig skyldige i en væsentlig Forsømmelse. — Jeg mener altsaa, at Bedå har Ret med sine engelske Jyder, og det støtter atter hans Angler fra Angel.

ikke tager Hensyn til den. Her skal jeg blot kortelig fremhæve nogle af de vigtigste Punkter.

1) Anglerne et Indlandsfolk eller et Kystfolk?

Ovenfor har vi betragtet det naturstridige i, at de thyringske Indlands-Angler skulde være draget mod Strømmen op til Søen for at naa Britanniens fjærne Nord-egne. De kulturelle Forhold bekræfter kun vor Indvending, de viser os Anglerne som det afgjorte Søfolk. Der er først deres Nerthus-Dyrkelse paa en Ø i Oceanet, højst mærkelig for et Folk dybt inde i Mellemtyskland! Saa er der hele Anglernes geografiske Forestillingskreds, saaledes som den er os bevaret i Vidsid. Dette Digt er en Slags Katalogisering af Datidens historisk-geografiske Viden i England, og de hjemlige Folkestammer, som det nævner henholdsvis ikke nævner, giver os et godt Billede af Anglernes daglige nationale Omgangskreds, positivt og negativt. Nu viser det sig imidlertid, at Vidsid kender saagodtsom alle Stammer langs Østersøens, Vesterhavets og Mellemhavens Kyster lige ud til vor Folkeklases yderste Grænsegne, men saagodtsom ikke ét Indlandsfolk, der ikke boer Dør om Dør med Angelsaxerne, end ikke de allervigtigste. Vidsid opregner saaledes nordiske Stammer helt op til Trønderne og Sveerne og Østersofolk helt hen til Goterne og Gepiderne i Preussen, men det forbigaar i Tavshed saa vigtige og nære tyske Stammer som Alemanner, Hesser og Markomanner, nævner i det hele intet af Tysklands Indlandsfolk søndenfor Thyringerne.

Indenfor Kystfolkene er der atter ét bestemt, der lægger Beslag paa særlig Interesse og Sympathi hos Anglerne. Man tænker uvilkaarlig: det maa være Anglernes

Fæller ved Englandserobringen, Saxerne. Men man tager fejl, det er — Danerne. Det fremtræder tydeligst i første Del af Visid. Først nævnes Fyrster hos de mægtigste Folk: Hunner, Goter, Burgunder, Grækere. Dernæst opregnes Hjemlandets mindre mægtige, men mere kendte Stammer og Fyrster, og endelig til allersidst Angler og Daner. De kommer *last, not least*, — tværtimod som Himmerigmundfulden, det sees deraf, at alene disse to faa et Par særlige beskrivende Vers, mens alle de andre, ogsaa Stormagterne, affærdiges i en Remse. I Slutningsversene fortælles der først om en ellers ukendt Danekonge Alvi (Alevih), at han var den ypperste af alle Mænd, men, tilføjes der, han overgik (eller overvandt) ikke Uffe. Derpaa nævnes, hvorledes Uffe værgede Angels Grænse ved Fiveldør, og tilsidst kommer atter nogle Linjer om Danerne, med Omtale af Hroars og Hrolvs Kampe mod Inggild og Hoddbrodd-Sønnerne. Paa den samme Interesse for Danerne og Forherligelse af dem er det navnkundige Beovulfskvad som bekendt et eneste stort Exempel. Man kan kort sagt ikke væрге sig mod det altovervældende Indtryk, at Danerne staar som Anglernes Brødre. Men hvad er det da andet end det nøjagtige Supplement til den danske Overlevering, til vor Kongerækkes Ord, at Angel er Broder til Dan? Naar man ser den gamle, af Kritikerne anfægtede Beretning fra dette Synspunkt, falder der over den et nyt og forklarende Lys.

2) Digtning. Her finder vi stadig overvældende Berøringer mellem England og Norden, især Danmark, kun forholdsvis svage mellem England og Tyskland. Nordisk Sagnstof vandrer fra Danmark til Anglerne, fra Angel til Danmark. Vi har ovenfor nævnt Anglerkongerne

Viglek-Vermund-Uffe og Frøvin-Vig, der omtales i de danske Sagn, og Danekongerne Alvi, Hroar, Hrolv, der besynges af Anglerne. Foruden om de specielt østdanske Skjoldkonger Helge, Hroar, Hrolv, handler Beovulfskvadet om Kong Huglek i „Geaternes“ Land, d. v. s. vistnok Jylland (næppe Götland), besynger hans Kampe mod Svenskerne og hans Fald mod Frankerne ved Rinen, der er en historisk kendt Begivenhed fra Aar 515. Baade Nordboer og Angelsaxer besynger Kong Høgne i Holmrygernes Land (Pommern), hans Datter Hilde og hendes Elsker Hedin, der kæmper om hende med den grumme Fader i det endeløse „Hjadninga-vig“, d. e. „Hedins-Mændenes Kamp“; Skuepladsen tænkes nær Hedinsø, nu Hiddensee ved Rygen.¹⁾ Om de mange fælles Myther se nedenfor. Fælles for Nordboer og Angelsaxer er ogsaa Navnet paa en særlig Sangerstand, den saakaldte „Thul“ (nordisk þulr, oldengelsk þyle). Overfor alt dette nordisk-engelske Fællesskab er det paaviselige tysk-engelske Fællesskab kun tyndt. Af vigtige Sagnkredse er der nærmest kun den om Walther af Wasgenstein, og som Modstykke til den nordisk-engelske Sangertitel „Thul“ staar en tilsvarende tysk-engelsk: „Scop“. Niflunge- og Ermanrik-Sagnkredsene kom ganske vist fra Tyskland til England, men de kom ligesaafuldt til Norden, og de fleste af deres Personer tilhører fra først af slet ikke den tyske, men den gotiske, burgundiske og hunniske Historie.

3) Religion. Ogsaa her slutter Angelsaxerne sig ti Nordboerne, især Danerne og Sveerne, og fjærner sig fra

¹⁾ Dette Sagn vandrede i Middelalderen helt op til ØvreTyskland hvor det er kendt som Kudrun-Sagnet.

Tyskerne. Ovenfor er talt om de fælles mythiske Navne og Figurer Gaut, Svibdag, Hermod, Njord (Forsete?), Ingve, Kong Skjold med Neget. Naturligvis maa man se bort fra Tyskernes spidsfindige Bortforklaringer, om at Nordboerne, hos hvem alt dette fortrinsvis er bevaret, „i Virkeligheden“ stod udenfor, at Beovulfs „Daner“ derfor ikke er Daner, fordi „Beovulfs Daner stod indenfor“, samt alle de mildest talt mærkelige Ringslutninger, som deraf drages. Med Sikkerhed kan vi kun sige, at ialfald Tyskerne delvis stod udenfor. De havde Ermin og Isto til Nationalstamfædre,¹⁾ medens Angelsaxerne og en Del af Nordboerne havde Ingve. Odinsdyrkelsen, der dreves saa ivrig af Angelsaxer, Langobarder og Nordboer, var aldeles ukendt i Sydtyskland; deraf kommer det, at Højtysk maatte oversætte det latinske „dies Mercurii“ ved „Mittwoch“ d. e. „Midt-Ugedag“ istedenfor „Onsdag“. Hos Sydtyskerne var den højeste Gud stadig Tyr, og en hel Stamme, Alemannerne, kaldte sig efter ham „Tyrsmænd“ („Ziu-wari“). Tyr dyrkedes ogsaa under andre Navne. Af Frankerne kaldtes han Þings, d. e. Thing- eller Rets-Gud, deraf kommer det alm. tyske Navn for Tirsdag: Dienstag, egentlig Dingstag, som stammer fra Franken. Bairerne kaldte ham Er, deraf bairersk Ertag = Tirsdag. Angelsaxerne har jo samme Navn for Tirsdag som vi (engelsk Tuesday), men forresten kendte de ogsaa Navnet Er, ialfald som Runenavn, og af Saxerne paa Fastlandet dyrkedes Er ivrig. Fælles med Tyskerne havde Angelsaxerne endvidere en Foraarsgudinde „Eastre“ = tysk

¹⁾ Jfr. Tacitus Kap. 2, Plinius Kap. 96; Ermin er Stamfader for Stammerne i det indre Tyskland, Isto for Stammerne ved Rinen.

„Ostern“, Paaske, men det er ogsaa omtrent alt, hvad der lader sig paavise af religiøst Fællesskab mellem Angelsaxer og Tyskere.

4) Ret. Ogsaa her skal Angelsaxerne ligesom Langobarderne afgjort staa Nordboerne nærmest, men herom skal jeg ikke kunne udtale nogen egen Mening. (Jfr. et for kort Tid siden udkommet Skrift af Overretssagfører Kjær: Om Langobardernes Nationalitet, Aarhus 1898.).

5) Bebyggelse og Agerbrug. Fjendommeligt nok synes Angelsaxerne her at slutte sig nøjere til Tyskerne end til Nordboerne. I England hersker fra gammel Tid det tyske Trevangsskifte (Sommersæd, Vintersæd, Brak), som synes ukendt i det gamle Jylland (Sach, S. 132). Kun sjældnere optræder i England det gamle Agerbrug med én Ager („wilde Feldgraswirthschaft“). De engelske Stednavne er støbte efter ganske samme Type som de tyske: Jfr. Bro: eng. Bridge, tysk Brücke; Groft: e. t. Delf; Landingsplads: eng. Hithe, tysk Hude; „Vad“ (Vadested): e. t. Ford; Kær: e. t. Brook; Hurst. En Del af de Stednavne, som regnes for tysk-engelske, genfindes dog ogsaa, omend kun enkeltvis, i Norden. Saaledes engelsk Field, tysk Feld (Mark) i Gisselfeld paa Sjælland (14. Aarh.), Nutæfelle paa Als (1231) og i talrige Forstavelser: Feldborg, Fjellerup, Felding (jfr. engelsk Fielding) etc. Engelsk Lea, tysk Loh (Oldesloh), e. t. Ho (Ivanhoe, Itzehoe), begge = Skov, genfindes i Lohals ved Limfjorden, O(p)slo ved Kristiania, Ho ved Varde.¹⁾ — Saa er der endelig nogle ganske vist faa, men vægtige nordisk-engelske Overensstemmelser: engelsk Wood, nordisk Ved (Sundeved) =

¹⁾ Eng. Bottle, t. Büttel er = d. Bol (Medd. fra Prof. H. Møller.)

Skov; engelsk Tun, „indhegnet Plads“ (tysk Zaun = Hegn), engelsk Yard, nordisk Gard = tysk Hof (tysk Garten = Have). — Det er ikke mange, men de vejer ikke saa lidt. De mange tysk-engelske Overensstemmelser vejer ret besét ikke saa meget, thi det er mest Navne paa Skov, Kær, Vande, kort sagt Steder i den frie Natur, som ikke hentyder til nogen bestemt Bebyggelse. Da det angelsaxiske Sprog stod nærmest ved Tysk, ogsaa i Ordforraad, er det saa at sige en Selvfølge, at dets Stednavne maa have et Overskud af tysk-engelske Fællesord. Hvad det her imidlertid gælder om, er ikke Fælles-Ord, men Fælles-Begreber, fælles Bebyggelsesformer. Og af saadanne findes der blandt de af Sach anførte Navne egentlig intet tydeligt. — Derimod byder det nordisk-engelske Fællesforraad hele to, nemlig: Tun og Gaard.¹⁾ Tun spiller som bekendt en aldeles overvældende Rolle i de engelske Navne (jfr. Washington, Hamilton, Wellington, Newton), medens det i Norden kun har en beskednere Udbredelse (Tune Herred paa Sjælland, Saltuna paa Bornholm, Eskilstuna, Sigtuna i Sverrig etc.). Altsaa bestaar der dog et ikke uvæsentligt Fællesskab mellem Angelsaxer og Nordboer ogsaa i Bebyggelse.²⁾

Vort Hovedresultat bliver da dette: Bedas og den danske Kongerækkes Ord bør staa ved Magt. Anglerne boede i Angel. Angel var Broder til Dan. Anglernes

¹⁾ Efter P. Lauridsen (Aarb. f. dansk. Kult. 1899. S. 83) tilføjer jeg: Løse (Græsgang) = angelsax. læsu.

²⁾ Jeg kan her ikke indlade mig paa de mærkelige Lev-Navne, som hersker i hele Danmark, optræder enkeltvis i England og talrigt i et snævert Strøg i Mellemtyskland (dansk Indvandring? Sammesteds enkelte By: Barby, 2 Brumby, Elbey, alle ved Magdeburg).

Samkvem og kulturelle Forbindelser peger nordpaa mere end sydpaa; jeg kunde fristes til at sige: de stod i lige saa nær Berøring med de fjærneste nordiske Stammer, Sveerne o. a., som med deres nære Naboer, de senere tyske Stammer, Hesser, Alemanner, Angrivarjer, og hvad de nu allesammen hed. Det lyder maaske paradoxalt, at Anglerne skulde have staaet det fjærne saa nær og det nære saa fjærnt. Men naar det forundrer os saameget, er det atter, fordi det er en af disse Ting, hvor vi sér paa Fortiden med Nutidsøjne og dømmer den derefter. Vor Tid er Dampens Tid, hvor en Afstand er en Afstand, hvad enten der ligger Vand eller Alper imellem — fordi Dampen ingen Skranker kender, — men hvor Fordelen, naar man endelig skal tale om den, er paa Landvejens Side; det er ikke for ingen Ting, at Ordet Isolation kommer af en Ø (italiensk *isola*). — I Fortiden var det anderledes. Da var Landvejen ingen Landevej, nej, vore Forfædres Landevej og Kongevej, eller for at tale moderne, deres magelige Chaussé til Befordring pr. Damp og Elektricitet, — det var Havet. Før hundrede Mile til Vands end ti til Lands. Den Gang var et Øland ikke isoleret, tværtimod, thi den Gang var det Sandhed med Havet som den „Grænse, der skiller ej“. Derfor var det, at Dan blev Angels Broder, derfor var det, at overhovedet Kystlændingene følte sig som Brødre, som Sønner af den fælles Nationalstamfader Ingve, i Modsætning til Indlændingene, Ermins og Istos Sønner.

Efter Folkevandringen, alt eftersom Folkebevægelserne afgærede, døde det raske Sømandsliv efterhaanden hen. Efterkommerne af de angelsaxiske Vikinger, der erobrede Britannien, kunde knap nok stille et Skib mod

de nordiske Vikinger, og Efterkommerne af de nordiske Vikinger, der erobrede Britannien, kunde knap nok stille et Skib mod de vendiske og esniske Vikinger. Under saadanne Forhold svandt naturligvis enhver levende Forbindelse mellem England og Norden; „Isolationen“ indtraadte. Og i selve Englændernes Stamland ophørte ogsaa den gamle Folkeforbindelse, men paa en anden Maade, nemlig derved, at Angelsaxernes Rester helt blev opslugte af Nabofolkene: fra Nord overskylledes deres Omraade af Danskerne (i Sønderjylland), fra Sønden af Tyskerne (i Hannover og Holsten). I Begyndelsen var det, som vi saa, Angler og Saxer, der trængte erobrende frem mod Syd og Vest paa tysk Omraade mod Thyninger, Bruchtrer etc. Men senere vendte Bladet sig; Frankerne optog en energisk Modbevægelse mod deres Medbejlere om Herredømmet i Tyskland, og efter en haardnakket Frihedskamp maatte Saxerne bøje sig. Karl den Store satte Kronen paa Værket ved sin systematiske Bloddaabs- og Masseomflytningspolitik.

Idet nu Daner og Franker fra hver sin Side overskyllede anglisk og saxisk Mellemomraade og tørnede sammen ved Ejderen, opstod der for første og næsten eneste Gang indenfor vor Sprogklasse en virkelig Sproggrænse. Det vil sige et direkte Mødepunkt mellem to hinanden fjærnerestaaende Dialekter. — Tidligere var der, som ovenfor bemærket ingen saadan, saalidt som der existerede Nationalbegreber som Nordisk og Tysk; sproglig fjærnere og geografisk fjærnere var dengang ét og det samme. Nordens og Tysklands Dialekter havde ligget i Nord og Syd som Regnbuens Blaas og Rødt, skilte og forbundne ved Mellemfarver, der fortonede sig

jævnt og umærkelig ud til begge Sider, fra Ødansk til Jysk, fra Jysk til Anglisk, fra Anglisk til Saxisk, fra Saxisk til Frisisk, Frankisk og Thyriingsk. Ingen kunde se, hvor det ene hørte op, og det andet begyndte. Nu paa éngang forsvandt de vage Mellemtone, det Blaa og det Røde skød imod hinanden, saa Gnisterne røg. Fra nu af har Danmark et dansk Sprog, Tyskland et tysk, og de engelske og saxiske Mellemdialekter er henholdsvis fordanskede og fortyskede. — Men England er „isoleret“; her bliver Anglisk og Saxisk til Angelsaxisk, og det er som Følge af Isolationen hverken dansk eller tysk, men engelsk.

Efterskrift: Sætningen Side 25 „I want a scissors“ er ikke Højengelsk, — det hedder „I want a pair of scissors“, men den høres faktisk i Folkemunde.